

«ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ» ΤΕΥΧΟΣ 206, ΜΑΡΤΙΟΣ 2012

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Μαρίνα Ιωάννου: **Πώς μπορεί η παιδική εκπομπή «Ο Μπάρνο και οι φίλοι του» να συμβάλει στη γνωστική καλλιέργεια των νηπίων;** Σελ. 3
2. Παναγιώτα Παπαδομανωλάκη: **Το παραμύθι του Φρανκ Μπάουμ «Ο Μάγος του Οζ». Πώς διαπαιδαγωγεί όταν παίζεται ως θεατρικό έργο από παιδιά;** Σελ. 8
3. Νίκος Μελίστας: **Πώς μπορούν τα παιδιά να εξοικειωθούν με τον ιστορικό χρόνο μέσα σε ένα αρχαιολογικό μουσείο** Σελ. 12
4. Βασιλεία-Ιωάννα Φουντοραδάκη: **«Ο Λαγός και η Χελώνα» – «Ο Ήλιος και ο Βοριάς». Ποιος μύθος είναι καταλληλότερος για την ηθική διαπαιδαγώγηση των νηπίων;** Σελ. 18
5. Παρασκευή Ζαμπογιάννη: **«Σχόλια σε ένα χωρίο του Bruce Baugh για τη μουσική ροκ»** Σελ. 21

EDITORIAL

Η «Αισθητική Αγωγή» δημοσιεύει πρωτότυπα κείμενα που αναφέρονται σε μια εκτεταμένη περιοχή:

Α) Σε θεωρίες γύρω από την τέχνη, το ωραίο και τις σχετικές έννοιες. Β) Σε καλλιτεχνικά έργα (ανάλυση και αξιολόγησή τους). Γ) Στην ιστορία της τέχνης. Δ)

Στην αισθητική καλλιέργεια και στην καλλιτεχνική εκπαίδευση. Ειδικότερα το ενδιαφέρον μας εστιάζεται στο χώρο της προσχολικής και πρωτοσχολικής εκπαίδευσης.

Τα υπό δημοσίευση άρθρα οφείλουν να τηρούν τους όρους συγγραφής επιστημονικών κειμένων, π.χ. να χωρίζονται σε κεφάλαια και να συμπληρώνονται με σχετική βιβλιογραφία.

Στη βιβλιογραφία πρέπει να αναγράφονται: Το ονοματεπώνυμο του συγγραφέα, ο τίτλος του βιβλίου (ή του άρθρου), ο εκδοτικός οίκος, ο τόπος και το έτος της δημοσίευσης (αν πρόκειται για άρθρο σε περιοδικό ο αριθμός του τεύχους, το έτος και οι σελίδες).

Η Διεύθυνση του περιοδικού επιφυλάσσει να κάνει διορθώσεις ή περικοπές: προς τούτο είναι χρήσιμο να αναφέρεται η διεύθυνση του συγγραφέα ή/και το τηλέφωνό του. Τα κείμενα πρέπει να συνοδεύονται από σχετική δισκέτα ή CD. Κείμενα και φωτογραφικό υλικό δεν επιστρέφονται.

Ταχυδρομική διεύθυνση: Γιάννης Τζαβάρας, Πανεπιστήμιο Κρήτης, 74100 Ρέθυμνο.

e-mail: itzavar@edc.uoc.gr

ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Με το παρόν 206^ο τεύχος της «Αισθητικής Αγωγής» το περιοδικό κλείνει δέκα χρόνια αδιάλειπτης κυκλοφορίας. Μέσα σ' αυτά τα χρόνια (2003-2012) πέρασε από ποικίλες φάσεις και ξεπέρασε αρκετές δυσχέρειες, τόσο υποκειμενικές (των δημιουργών του) όσο και αντικειμενικές (οικονομικής δυσπραγίας, κοινωνικής ανταπόκρισης ή υπονόμευσης). Τα 10 χρόνια δεν ήταν εύκολα για το περιοδικό, όπως δεν είναι για καμιά προσπάθεια που διασχίζει ένα μακρύ δρόμο μέσα από κλίμα ενδεχόμενης περιφρόνησης, αποσιώπησης, απαξίωσης κλπ. Η θέληση για ξεπέρασμα τέτοιων αντιξοοτήτων παραμένει σταθερή, και ίσως αυτό είναι ένα από τα πιο σημαντικά επιτεύγματα. Την όποια προσφορά καλούνται συνεχώς να αποτιμούν οι αναγνώστες, παλαιότεροι, τωρινοί και μελλοντικοί.

Το παρόν τεύχος καλύπτει όπως πάντα ένα ευρύ φάσμα θεμάτων: από την περιοχή της παιδικής τηλεοπτικής εκπομπής, της θεατρικής εκπαίδευσης, της μουσειακής διαπαιδαγώγησης, της μέσω παραμυθίων ηθικής καλλιέργειας – και τελικά της μουσικής ροκ, η οποία έθρεψε τους παλιούς κι εξακολουθεί να τρέφει τους ψυχικά και σωματικά νέους.

Γιάννης Τζαβάρας
Καθηγητής Πανεπιστημίου Κρήτης

*****

Μαρίνα Ιωάννου

**Πώς μπορεί η παιδική εκπομπή
«Ο Μπάρνυ και οι φίλοι του» να συμβάλει
στη γνωστική καλλιέργεια των νηπίων;**

Εισαγωγή

Η τηλεόραση είναι ένα αναπόσπαστο κομμάτι στην καθημερινή μας ζωή και ειδικότερα στη ζωή των μικρών παιδιών. Τα παιδιά αντιδρούν θετικά σ' αυτή τη νέα τεχνική, που απευθύνεται με ένα ιδιαίτερο τρόπο στο μάτι και το αυτί. Είναι φυσικό να επικεντρωνόμαστε στην επίδραση της τηλεόρασης σχετικά με την ηλικία του μικρού παιδιού, γιατί στον εγκέφαλο του κατά τα πρώτα 3 χρόνια της ζωής του συμβαίνουν ραγδαίες αλλαγές (Heather, Kirkoran, Ellen, Wartella & Anderson 2008).

Ακόμα και πριν την είσοδό του στο σχολείο το παιδί έχει παρακολουθήσει χιλιάδες ώρες τηλεοπτικών εκπομπών και η διάθεσή του για μάθηση έχει προσανατολιστεί περισσότερο προς την οπτικοακουστική ιδέα. Δεδομένα έδειξαν ότι «οι νεαροί κάτοικοι της Ευρώπης σε ποσοστό 50% έως και 80% παρακολουθούν καθημερινά τηλεόραση. Στη Γαλλία ειδικότερα τα μικρά παιδιά αναλώνουν πολύ περισσότερο χρόνο μπροστά στη τηλεοπτική συσκευή παρά στο σχολείο (1200 έναντι 900 ωρών)» (Χαλαζιάς 1997).

Προσωπικά πιστεύω ότι αυτό συμβαίνει, επειδή πέρα από την αμεσότητα που διαθέτει, η τηλεόραση απαιτεί λιγότερη προσπάθεια, κάτι που την καθιστά για τα νήπια παιχνίδι και όχι στείρα μάθηση που προσφέρεται στο σχολείο. Μπορεί όμως αυτό να αποβεί μοιραίο για την γνωστική τους καλλιέργεια; Όχι, αν χρησιμοποιηθεί σωστά.

Για τα παιδιά έχει γίνει πλέον προέκταση του σώματός τους. Σε μια μελέτη, όταν κλήθηκαν τα παιδιά μεγαλύτερης ηλικίας από τα νήπια να γράψουν τι θα έκαναν και πώς θα ήταν η ζωή τους αν εξαφανιζόταν ξαφνικά η τηλεόραση, μερικές από τις απαντήσεις που δόθηκαν ήταν: αδύνατο να μην την έχεις· είναι σαν να βάζεις μια άδεια κατσαρόλα στη φωτιά· ένα άλλο παιδί είπε ότι όλα θα ήταν κάπως θλιβερά (Lastrego 1991). Η αντιμετώπιση αυτή των παιδιών πιστεύω ότι οφείλεται στο γεγονός ότι παρέχει ερεθίσματα που διεγείρουν το ενδιαφέρον, το συναίσθημα και την περιέργειά τους.

Μέλημά μας λοιπόν πρέπει να είναι ο τρόπος που θα χρησιμοποιηθεί η τηλεόραση, ώστε να αποδώσει θετικούς καρπούς. Ας μην ξεχνάμε, άλλωστε, ότι η τηλεόραση επηρεάζει και καλλιέργει της γνώσεις του παιδιού. Προς τούτο καταλυτική είναι και η βοήθεια των γονιών. «Μερικά τηλεοπτικά προγράμματα έχουν σχεδιαστεί για μικρά παιδιά και έχουν επικεντρωθεί σε μια ποικιλία ακαδημαϊκών και κοινωνικών δεξιοτήτων, για να βοηθήσουν στην προετοιμασία των παιδιών για την είσοδό τους στο σχολείο» (Heather, Kirkoran, Ellen, Wartella & Anderson 2008). Η τηλεόραση ίσως μπορεί να εξασφαλίσει μια παιδαγωγική εμπειρία για τα μικρά

παιδιά και να λειτουργήσει σαν ένα «παράλληλο σχολείο» μέσα από την κατάλληλη αντιμετώπιση. Διαπιστώθηκε π.χ. ότι τα παιδιά προσχολικής ηλικίας που βλέπουν «Sesame Street» έχουν υψηλότερα επίπεδα σχολικής ετοιμότητας με αυτά που δεν παρακολουθούν (Heather, Kirkoran, Ellen, Wartella & Anderson 2008).

Η εκπομπή «Ο Μπάρνυ και οι φίλοι του» είναι ένα παιδικό πρόγραμμα που στοχεύει κυρίως σε παιδιά προσχολικής ηλικίας. Δημιουργήθηκε το 1987 και προβλήθηκε για πρώτη φορά το 1992 στις Ηνωμένες Πολιτείες, όπου και συνεχίζει μέχρι σήμερα. Έπειτα έγινε μεταγλώττιση σε διάφορες χώρες, όπου και προβλήθηκε. Ανάμεσα σ' αυτές και η Ελλάδα. Στοιχεία για το πότε προβλήθηκε πρώτη φορά δεν κατάφερα να συλλέξω. Παρουσιαστής της εκπομπής αυτής είναι ένας ανθρωπόμορφος μοβ δεινόσαυρος, όπου ο Μπάρνυ από ένα αρκουδάκι μετατρέπεται σε ένα «πραγματικό» Μπάρνυ μέσα από τη φαντασία ενός παιδιού. Κάθε επεισόδιο της εκπομπής ανοίγει με ένα τραγούδι. Ο Μπάρνυ μαζί με τους μικρούς του φίλους, την «Baby Bop», τον «BJ» και τον «Riff», τα μικρά δεινοσαυράκια της παρέας, εμφανίζονται κατά τη διάρκεια του επεισοδίου με πολλά τραγούδια. Μέσα από τα παιχνίδια και τα τραγούδια τα παιδιά εμπλουτίζουν τις γνώσεις τους και αποκτούν φιλική διάθεση.

Το πλατό που φιλοξενεί την εκπομπή είναι διαμορφωμένο σαν μια «γειτονιά». Υπάρχει ένα ξυλόσπιτο, του οποίου το εσωτερικό είναι διακοσμημένο με πολλά χρώματα. Περιλαμβάνει βιβλιοθήκη, πίνακα, καναπέδες, μια μικρή σκηνή θεάτρου και λίγο πιο πέρα το βεστιάριο με τα κοστούμια. Γενικά νομίζω ότι μπορεί να χαρακτηριστεί σαν μια αήθουσα νηπιαγωγείου. Η πλήρης περιγραφή της αίθουσας δεν είναι όμως δυνατή, γιατί δεν φαίνεται όλη στο επεισόδιο. Οι περισσότερες σκηνές διαδραματίζονται έξω. Ο εξωτερικός χώρος αποτελείται από το πάρκο της γειτονιάς, που περιλαμβάνει κούνιες, διάφορα άλλα παιδικά παιχνίδια, παγκάκια και κήπο. Όλα τα χρώματα και η ζωνρότητα που εκφράζεται είναι κάτι ιδανικό για να ελκύει τα μικρά παιδιά και να τραβά την προσοχή τους. Με αυτόν τον τρόπο τα παιδιά αντιλαμβάνονται το εκπαιδευτικό μήνυμα πιο εύκολα. Κατά την άποψή μου δεν θα μπορούσε να υπάρξει πιο κατάλληλος χώρος από αυτόν για να διεξάγεται η εκπομπή.

Επειδή η εκπομπή αποτελείται από πολλά επεισόδια, αποφάσισα να διαλέξω ένα και να ασχοληθώ μόνο με αυτό. Ο τίτλος του είναι: «Αρίθμηση και Γράμματα». Το πρώτο μέρος της εκπομπής αναφέρεται στην αρίθμηση και το δεύτερο στα γράμματα. Ας προχωρήσω τώρα στην περιγραφή του συγκεκριμένου επεισοδίου. Η εκπομπή ξεκινά με ένα τραγούδι. Ο Μπάρνυ συναντά την «Baby Bop», τη μικρή δεινοσαυρούλα της παρέας, κι έπειτα εμφανίζονται τα άλλα δυο μικρά δεινοσαυράκια που λένε ότι βρήκαν ένα χάρτη θησαυρού. Ο Μπάρνυ παίρνει τον χάρτη και τους εξηγεί ότι για να βρουν το θησαυρό πρέπει να ξέρουν να μετρούν. Τα δυο δεινοσαυράκια, ο «BJ» και ο «Riff», αρχίζουν την αναζήτηση στο σπίτι και η δεινοσαυρούλα με τον Μπάρνυ βγαίνουν έξω. Ο Μπάρνυ βοηθά τη «Baby Bop» να μάθει να μετρά, ώστε να μπορέσει να βρει τον θησαυρό. Μέσα από μια σειρά στοιχείων ανακαλύπτουν τους αριθμούς – μαζί τους και οι μικροί

τηλεθεατές. Έτσι η μικρή δεινοσαυρούλα μαθαίνει να μετρά και βρίσκει τον θησαυρό. Το πρώτο μέρος τελειώνει πάλι με ένα τραγούδι και ο Μπάρνυ καλεί τους μικρούς τηλεθεατές να χειροκροτήσουν για να ξεκινήσει το δεύτερο μέρος, αυτό δηλαδή που αναφέρεται στα γράμματα.

Εμφανίζεται στην σκηνή ο μικρός «BJ» και η «Baby Bop» που ασχολούνται με κύβους, πάνω στους οποίους αναγράφονται τα γράμματα του αγγλικού αλφαβήτου. Λίγο πάρα πέρα δείχνονται τα παιδιά της γειτονιάς να ασχολούνται και αυτά με γράμματα λέγοντας ότι φτιάχνουν λέξεις με γράμματα και ότι αυτό είναι πολύ διασκεδαστικό. Στη συνέχεια

ο Μπάρνυ συναντά τα παιδιά και τα μικρά δεινοσαυράκια και παίζουν το παιχνίδι των γραμμάτων. Αρχίζουν, δηλαδή, να λένε με τη σειρά τα γράμματα του αλφαβήτου με τραγούδι, και τα δείχνουν από κοντά. Παράλληλα ενημερώνουν τους μικρούς τηλεθεατές ότι αυτό είναι το αγγλικό αλφάβητο. Αργότερα εμφανίζεται ο «Riff» που διοργανώνει μια συναυλία. Αναζητούν τρόπο για να προσκαλέσουν τους φίλους του, για να την παρακολουθήσουν. Αφού βρίσκουν τον τρόπο, εκτίθεται η συναυλία που διοργάνωσε ο «Riff» με αντικείμενο τα γράμματα του αλφαβήτου. Το επεισόδιο τελειώνει με ένα τραγούδι κι ένα μήνυμα, ότι είναι πολύ ωραίο να βοηθάς τους φίλους σου: ο τέλειος τρόπος για να πεις «σ' αγαπώ».

Στη συνέχεια θα παρουσιάσω αυτό το παιδικό πρόγραμμα και θα εξετάσω τη συμβολή του συγκεκριμένου επεισοδίου στη γνωστική καλλιέργεια των νηπίων. Η παρουσιάσή μου χωρίζεται σε δύο υποκεφάλαια που συμπεριλαμβάνουν τα δύο κύρια σημεία της εκπομπής. Ένα δεύτερο κεφάλαιο αναφέρεται σε κάποια μειονεκτήματα που συνάντησα κατά τη διεξαγωγή της εκπομπής και το τρίτο κεφάλαιο αναφέρεται στην ενδεχόμενη συμβολή των γονέων: μέσα από ποιες ενέργειες μπορούν αυτοί να βοηθήσουν.

Κεφάλαιο 1

Η συμβολή του συγκεκριμένου επεισοδίου στη γνωστική καλλιέργεια των νηπίων

Με τον όρο «γνωστική καλλιέργεια» εννοώ την απόκτηση κάποιων βασικών γνώσεων από μέρους των παιδιών, οι οποίες (μαζί με άλλους παράγοντες) συντελούν στη νοητική τους ανάπτυξη. Σύμφωνα με τον Piaget η νοητική ανάπτυξη μπορεί να θεωρηθεί μια βαθμιαία απελευθέρωση της σκέψης από την πράξη. Οι μορφές γνώσης που μας ενδιαφέρουν για την καλλιέργεια αυτή είναι η λογικομαθηματική γνώση, η γνώση που πηγάζει από πράξεις με αντικείμενα για τα οποία το άτομο δεν έχει άμεσες

σχετικές πληροφορίες, η φυσική γνώση που αφορά τη φύση των αντικειμένων και η κοινωνική γνώση, που διαφέρει όμως από την κοινωνική ανάπτυξη (Kamii 1979). Σημειώνω εδώ ότι δεν θα αναφερθώ συγκεκριμένα σε όλες αυτές, αφού άλλωστε δεν παρουσιάζονται όλες στο επεισόδιο.

Συμφώνα με τη βασική αρχή της θεωρίας του Piaget, «η νοητική ανάπτυξη που επιδιώκεται μέσα από τη γνωστική καλλιέργεια, συντελείται από μια σειρά σταδίων. Εδώ θα επικεντρωθούμε στο λεγόμενο προλειτουργικό στάδιο που καλύπτει ένα φάσμα ηλικίας 2½ έως 7 ετών που περιλαμβάνει και την ηλικία των νηπίων. Ένα κύριο χαρακτηριστικό του σταδίου που μας ενδιαφέρει αναφέρεται στη σκέψη των παιδιών. Τονίζεται ότι η σκέψη περιορίζεται στην αντίληψη μέσω των αισθήσεων». (Κουτσουβάνου 1994). Η τηλεόραση και ειδικά η εκπομπή αυτή μπορεί να θεωρηθεί ως ένα μέσο που ικανοποιεί τον χαρακτηρισμό αυτό και μπορεί να συμβάλει στη διατήρηση της πληροφορίας όσο κανένα άλλο οπτικοακουστικό μέσο.

Η εκπομπή αυτή μπορεί επιπλέον να θεωρηθεί εκπαιδευτική, αφού κάνει χρήση κάποιων διδακτικών σκοπών. Ίσως μπορεί να καλύψει ή να συμπληρώσει κάποια σημεία των δραστηριοτήτων που πραγματοποιούνται στο νηπιαγωγείο.

1.1 Αρίθμηση

Όπως ανέφερα και προηγουμένως η εκπομπή αναφέρεται κατά κύριο λόγο σε παιδιά προσχολικής ηλικίας. Η εκμάθηση της αρίθμησης είναι κάτι που ανταποκρίνεται σ' αυτή την ηλικία. Τα βοηθά να μάθουν να μετρούν, κάτι που ίσως το έχουν εξασκήσει και στο νηπιαγωγείο, αλλά μπορεί να λειτουργήσει συμπληρωματικά. Είναι κάτι βέβαια που βοηθά στη γνωστική καλλιέργεια. Άλλωστε η αρίθμηση είναι ένα από τα κύρια σημεία του επεισοδίου. Είναι εύλογο ότι δεν απευθύνεται σε παιδιά μεγαλύτερης ηλικίας.

Γίνεται σαφές ότι ο «παρουσιαστής», ο Μπάρνυ, μαζί με την υπόλοιπη παρέα προσπαθεί να συμπληρώσει κάποια γνώση που ενδεχομένως έχουν τα νήπια από τη φοίτησή τους στο νηπιαγωγείο. Λειτουργεί ως βάση για αυτά που δεν έχουν κατακτήσει ακόμα αυτή την ικανότητα ή ως μια επανάληψη στο σπίτι.

Τώρα αναφορικά με το επεισόδιο: Την πρώτη φορά που παρουσιάζει στα παιδιά την αρίθμηση γίνεται μέσα από ένα παιχνίδι, «το λίκπο αριθμών» (ουσιαστικά είναι εκείνο το γνωστό παιχνίδι που τα παιδιά περνούν κάτω από μια μπάρα. Αυτή μετακινείται σε διάφορα ύψη ανάλογα με τα επίπεδα στα οποία τα παιδιά χρησιμοποιούν τους αριθμούς). Ο Μπάρνυ βοηθά τη μικρή δεινοσαυρούλα να μάθει να μετρά και μαζί της οι μικροί τηλεθεατές που παρακολουθούν την εκπομπή. Έτσι, μαζί με τα υπόλοιπα παιδιά της παρέας μέσα από το παιχνίδι τα παιδιά μαθαίνουν τους αριθμούς. Τι πιο ευχάριστο μέσο μάθησης από το παιχνίδι για τα νήπια; Συμπληρωματικά, εκτός από το παιχνίδι χρησιμοποιούν και ένα τραγούδι με αριθμούς. Ως γνωστό το τραγούδι βοηθά στο να αποτυπώνεται στη μνήμη καλύτερα αυτό που μαθαίνουν. Στο παιχνίδι αρχικά μετρούν αντίστροφα από το 3 προς το 1. Η αντίστροφη μέτρηση είναι μια καλή εξάσκηση για την ηλικία των 5-6 ετών, αν και αυτό δεν είναι πάντα σίγουρο. Η αντίστροφη μέτρηση μπορεί να ξεκινά από το δέκα και είναι μια καλή αρχή για τα μικρά παιδιά. Στο τέλος του τραγουδιού δίνεται μια προτροπή ότι από το 1 θα πάνε και πάλι στο 2, κατευθύνοντας έτσι τη μέτρηση των παιδιών.

Στη συνέχεια εμφανίζεται ο Μπάρνυ και η «Baby Bop» και ψάχνουν για το θησαυρό. Για να τον βρουν θα πρέπει να μάθουν να μετρούν. Κάθε στοιχείο για την εύρεση του θησαυρού αντιστοιχεί και σε ένα αριθμό. Όμως πρέπει να ξεκινήσουν από τον αριθμό 1, για να το καταφέρουν. Όταν φτάνουν στον αριθμό 3, ο Μπάρνυ κάνει μια παρένθεση και απευθύνεται στους τηλεθεατές θέλοντας να τους αφυπνίσει, ώστε να μην παρακολουθούν παθητικά. Τους ρωτάει: «Εσάς σας αρέσει να μετράτε; Για δείξτε μου, πώς μετράτε;». Έπειτα, δείχνει ένα μικρό βίντεο από παιδιά που μετρούν διάφορα αντικείμενα, ένα καλό παράδειγμα που θα βοηθήσει και τους μικρούς τηλεθεατές να βρουν ιδέες για το τι μπορούν να μετρήσουν. Αμέσως μετά συνεχίζουν με τον αριθμό 4 και τέλος τον αριθμό 5. Η «Baby Bop» μετρά και πάλι από το 1 μέχρι το 5, για να φτάσει στο θησαυρό. Δεν επικεντρώνονται σε μαθηματικές πράξεις, αλλά προσπαθούν να κατακτήσουν πρώτα την αρίθμηση, ώστε να μπορέσουν να συνεχίσουν.

Σημαντικό είναι ότι τα παιδιά διασκεδάζουν και παράλληλα μαθαίνουν. Τι πιο ευεργετικό από αυτό; Επίσης σύμφωνα με τον Piaget τα παιδιά πρέπει

να είναι ενεργά στην κατάκτηση της γνώσης, κάτι που μέσα από την εκπομπή δεν παραλείπεται (Kamii 1979). Αξιοσημείωτο είναι ότι τα παιδιά μαθαίνουν να μετρούν χωρίς να μοχθούν, αλλά και η διαδικασία της μάθησης δεν είναι μονότονη και αναγκαστική όπως ίσως στο νηπιαγωγείο.

1.2. Γράμματα

Ας προσεγγίσουμε αρχικά τη γνωστική χρησιμότητα του θέματος. Η γλώσσα βρίσκεται σε απόλυτη συνάφεια με τη σκέψη και παίζει πρωτεύοντα ρόλο στην ανάπτυξη της νοημοσύνης. Εδώ γίνεται λόγος για τα γράμματα του αγγλικού αλφαβήτου. Το αλφάβητο υπάγεται στη γλώσσα, δηλαδή είναι ένα μέρος που μπορεί να συμβάλει στη γνωστική καλλιέργεια των παιδιών. Η εκμάθηση της γλώσσας κατά την προσχολική ηλικία βρίσκεται στο στάδιο σχηματισμού προτάσεων κι έπειτα γίνεται πιο σύνθετη. Αφού ο λόγος αναπτύσσεται, το παιδί μπορεί να μιλά και να καταλαβαίνει, συμμετέχει ενεργά στην ανάπτυξη της σκέψης κι έτσι ξεκινά την πορεία της διανοητικής ανάπτυξής του (Wynn 1991).

Δικαιολογημένα λοιπόν το δεύτερο μέρος της εκπομπής αναφέρεται στα γράμματα του αλφαβήτου. Αρχικά οι μικροί φίλοι της εκπομπής συνθέτουν με κύβους το όνομα του πρωταγωνιστή B-A-R-N-E-Y στα αγγλικά. Ένα παιδί διαβάζει τα γράμματα της λέξης που έφτιαξαν. Στη συνέχεια δείχνονται τα μικρά δεινοσαυράκια να ασχολούνται και αυτά με τα γράμματα του αλφαβήτου. Διαλέγουν το γράμμα B και λένε λέξεις που αρχίζουν από αυτό, έτσι ώστε να βοηθήσει τα παιδιά να καταλάβουν τον ήχο του φωνήματος B και να μάθουν να αναγνωρίζουν και να βρίσκουν και άλλες λέξεις που αρχίζουν από το B. Έτσι, η εκπομπή μπορεί να συμβάλει και στη φωνολογική επίγνωση του παιδιού: το βοηθά να συνειδητοποιήσει ότι κάθε φώνημα αποτελεί μέρος της λέξης και ότι όταν συνθέσουμε κάποια φωνήματα μαζί φτιάχνουμε μια λέξη. Έπειτα, για το φώνημα B δίνουν και παράδειγμα ελληνικών λέξεων όπως για παράδειγμα η μπάλα, αν και δεν μπορεί έτσι να γίνει συσχετίση. Αυτό που προσπαθούν να πετύχουν είναι να δώσουν στα παιδιά να καταλάβουν τον ήχο του γράμματος B.

Στη συνέχεια αρχίζουν να εκφωνούν το αγγλικό αλφάβητο δείχνοντας τους κύβους ένα προς ένα, πάνω στους οποίους αναγράφονται τα γράμματα. Ξεκινούν την εκφώνηση με ένα τραγούδι κι έπειτα το επαναλαμβάνουν. Στο επεισόδιο χρησιμοποιείται αρκετές φορές η επανάληψη και το τραγούδι βοηθά τα παιδιά να θυμούνται τη σειρά των γραμμάτων. Εκτός από αυτό όμως, το τραγούδι βοηθά στην εξέλιξη της γλώσσας και ιδιαίτερα στη φωνολογική επίγνωση. Αν και δεν μπορεί να γίνει μόνο μέσα από το επεισόδιο και να κατακτηθεί μέσα από μια φορά, γιατί χρειάζεται συστηματική προσπάθεια και εξάσκηση.

Ένα άλλο σημείο που παρεμβάλλεται ανάμεσα στη διαδικασία εκμάθησης του αλφαβήτου είναι ο εμπλουτισμός του λεξιλογίου. Χαρακτηριστικό μπορεί να θεωρηθεί το παράδειγμα όπου ο «Riff» λέει ότι θα διοργανώσει μια συναυλία. Εκεί δίνεται η ευκαιρία στη «Baby Bop» να πληροφορηθεί, τι σημαίνει η λέξη «συναυλία». Εξηγεί και ο Μπάρνυ ότι συναυλία είναι ένα θέαμα με μουσική και τραγούδια.

Αργότερα περνά σε ένα άλλο σημείο, στη γραφή. Ο Μπάρνυ ρωτάει τα παιδιά, αν έχουν μάθει να γράφουν το όνομα τους όπως η «Baby Bop».

Χρησιμοποιεί και πάλι το τραγούδι, για να τονίσει πόσο ωραίο είναι να μάθουν να γράφουν το όνομά τους και να μπορούν να το γράφουν όπου χρειαστεί.

Επανερχονται τώρα στο σημείο που προσπαθούν να βρουν ένα τρόπο για να φτιάξουν μια ταμπέλα, που θα καλεί τα παιδιά να παρακολουθήσουν τη συναυλία. Δίνεται έτσι η δυνατότητα στα παιδιά να σκεφτούν μια λύση στο «πρόβλημα», κάτι που προάγει τη διανοητική τους ανάπτυξη. Μπαίνουν στη διαδικασία να σκεφτούν τι γράμματα πρέπει να χρησιμοποιήσουν για να γράψουν «μεγάλη συναυλία». Έπειτα ο Μπάρνυ επαναλαμβάνει το αγγλικό αλφάβητο. Βλέπουμε ότι σε όλη τη διαδικασία δεν αφήνει τα παιδιά να ξεχάσουν το αγγλικό αλφάβητο. Αφού αφήσουν λίγο τα παιδιά να σκεφτούν μια λύση στο «πρόβλημα», ο Μπάρνυ καλείται από τα παιδιά να τα βοηθήσει να γράψουν την ταμπέλα. Η ταμπέλα βέβαια είναι γραμμένη στα αγγλικά, γι' αυτό εξηγούν στα ελληνικά τι έχουν γράψει. Μετά πάλι προφέρουν τα γράμματα της ταμπέλας, καθώς τα δείχνουν ένα προς ένα. Αυτό είναι κάτι που μπορούν να το κάνουν και τα παιδιά από το σπίτι, να τα προφέρουν μαζί με τους πρωταγωνιστές του επεισοδίου.

Τέλος, ο «Riff» διοργανώνει τη συναυλία, όπου βέβαια, αντί για τραγούδια, καλεί τα παιδιά να πουν μαζί το αλφάβητο. Πρώτα το λέει αυτός και μετά προτρέπει τα παιδιά να το τραγουδήσουν και αυτά μαζί του.

Κεφάλαιο 2 Μειονεκτήματα

Πέρα από την παιδαγωγική χρησιμότητα της εκπομπής πιστεύω ότι προκύπτουν και κάποια μειονεκτήματα, που θα έπρεπε να είχαν γίνει αντιληπτά, ώστε να είχαν απαλειφθεί από το επεισόδιο. Μια γενική ιδέα είναι ότι η παιδική εκπομπή και γενικά η τηλεόραση είναι περισσότερο μια αισθητική εμπειρία, άρα ότι χωρίς κατάλληλη αντιμετώπιση δεν μπορεί να προάγει το συλλογισμό και τη κριτική σκέψη. Τα μειονεκτήματα είναι:

1. Λόγω του ότι η διάρκεια της εκπομπής είναι 25 λεπτά, η προβολή των θεμάτων γίνεται βιαστικά και δεν δίνει αρκετά παραδείγματα, π.χ. στο αγγλικό αλφάβητο θα μπορούσαν να λένε και μια λέξη για το κάθε γράμμα.

2. Πάρα πολλά μειονεκτήματα προκύπτουν λόγω της μεταγλώττισης: α) Το πρώτο μέρος της εκπομπής ξεκινά με τη λέξη «counting» και όχι «αρίθμηση», κάτι που αρχικά δεν είναι αναγνωρίσιμο από τα παιδιά. όπως συμβαίνει και στο δεύτερο μέρος με τη λέξη «letters» αντί για τη λέξη «γράμματα». β) Κάτι παρόμοιο γίνεται και κατά την αναζήτηση του θησαυρού, όταν ο Μπάρνυ δείχνει τον χάρτη του θησαυρού από κοντά, αυτός γράφει «treasure map». γ) Όταν βρίσκουν το πρώτο στοιχείο, το δείχνουν στα αγγλικά. Άρα τα παιδιά δεν μπορούν μέσα από τη φωνολογική επίγνωση να αναγνωρίσουν τα γράμματα και να προαγάγουν την αναγνωστική τους ικανότητα. δ) Όταν η Baby Bop για το γράμμα b λέει τις λέξεις ball και barney, συνεχίζει με ελληνικές λέξεις: μπάλα, μπουρμπουλήθρες. Αυτό οφείλεται σ' αυτούς που έκαναν τη μεταγλώττιση. Με τις ελληνικές λέξεις θέλησαν να δώσουν στα παιδιά να καταλάβουν τον ήχο του φωνήματος «b», που όμως είναι διαφορετικό από τη σύνδεση των δύο γραμμάτων «μ-π». Αυτό μπορεί να μπερδέψει τα παιδιά, γι' αυτό συνιστάται

και η συμβολή των γονέων (σ' αυτό θα γίνει αναφορά πιο αναλυτικά στο επόμενο κεφάλαιο). ε) Στη διαδικασία εκφώνησης του αγγλικού αλφάβητου ο BJ λέει: «Ας ξεκινήσουμε με το γράμμα A (άλφα)!» και ακολούθως ξεκινά με το αγγλικό αλφάβητο. Αλλά η προφορά του φωνήματος «A» στα αγγλικά είναι διαφορετική από αυτή του ελληνικού «Α». στ) Όταν ετοιμάζουν την ταμπέλα για τη συναυλία, λένε: «Θα γράψουμε 'μεγάλη συναυλία'», αλλά γράφουν στα αγγλικά «music concert». Μπορούσαν απλά να το πουν στα αγγλικά.

3. Ακόμη, ένα μειονέκτημα που δεν οφείλεται στη διαδικασία μεταγλώττισης, υπάρχει κατά την άποψή μου κατά τη διάρκεια του «λίμπο αριθμών». Η αρίθμηση ξεκινά αντίστροφα από το 3 για να καταλήξει στο 1. Αφού είναι η πρώτη φορά που έφερε σε επαφή τα μικρά παιδιά με την αρίθμηση, έπρεπε να ξεκινά από το 1 και να συνεχίζει προς το 2 και το 3. Άλλωστε αυτό δεν ανταποκρίνεται ακόμα στο επίπεδο των πιο μικρών νηπίων, αλλά ίσως μόνο στην ηλικία των 5-6 ετών.

Τέλος, τονίζω ένα σημείο που μπορεί να θεωρηθεί ενδιαφέρον. Στην εκπομπή αυτή προβάλλονται δύο κύρια στοιχεία, η αρίθμηση και η εκμάθηση της αλφαβήτας. Σύμφωνα με τον Piaget αυτό θεωρείται ειδική μάθηση, γιατί το επεισόδιο χωρίζεται σε συγκεκριμένα μαθήματα, ενώ η νοημοσύνη αναπτύσσεται σαν ένα σύνολο, επομένως θεωρεί σφάλμα αυτού του είδους τη μάθηση (Kamii 1979). Θα μπορούσε όμως άραγε να παρουσιάζεται διαφορετικά στην εκπομπή; Ναι, θα μπορούσαν να παρουσιάζονται δραστηριότητες που να καλύπτουν περισσότερους στόχους και να προάγονται περισσότερες ικανότητες από μια. Θα μπορούσαν τα παιδιά σε αυτό το μικρό χρονικό διάστημα να αποκτήσουν μια τέτοια μάθηση.

Πώς μπορεί να μειωθεί η επίδραση αυτών των μειονεκτημάτων στη γνωστική καλλιέργεια των νηπίων; Μια ενδεχόμενη λύση είναι η συμβολή των γονέων, οι μόνοι που μπορούν να παρακολουθούν μαζί με το παιδί την εκπομπή. Αυτοί μπορούν να συζητούν και να λύνουν τις απορίες των παιδιών. Για το λόγο αυτό το επόμενο κεφάλαιο αναφέρεται στη συμβολή των γονέων.

Κεφάλαιο 3 Η συμβολή των γονέων

Είναι σωστό να αφήνουμε τα παιδιά μπροστά στη τηλεόραση να παρακολουθούν, όταν δεν παρακολουθούν οι ενήλικες και στη προκειμένη περίπτωση οι γονείς; Το να παρακολουθούν χωρίς καμιά συντροφιά και ιδιαίτερα χωρίς επαφή με τους γονείς, μπορεί να αποβεί ιδιαίτερα βλαβερό. Το παιδί δεν παραμένει απλά φυλακισμένο στις αισθήσεις του, αλλά δεν επιτυγχάνεται καν η σύνδεση της λογικής με τη γνώση. Έρευνα του πανεπιστημίου Yale εκτίμησε τα αποτελέσματα μιας τηλεοπτικής εκπομπής που σχεδιάστηκε ειδικά για να κεντρίσει τη φαντασία του νηπίου και να το ωθήσει σε φανταστικό παιχνίδι. Παρατηρήθηκαν τέσσερις ομάδες: οι δυο ομάδες που παρακολουθούσαν την εκπομπή με κάποιον ενήλικα απέκτησαν πιο ανεπτυγμένη και αυθόρμητη φαντασία από τις δυο ομάδες που δεν έτυχαν καμιάς ιδιαίτερης προσοχής από μέρους των ενηλίκων (Wynn 1991).

Η άποψη του Piaget ότι τα παιδιά πρέπει να είναι ενεργά κατά την απόκτηση γνώσεων, απαιτεί τη συμβολή των γονέων μετά την εκπομπή, για να

παροτρυνθούν τα παιδιά στην ενεργό διερεύνηση και ανακάλυψη της γνώσης.

Επειδή η παρακολούθηση της τηλεόρασης είναι κατά κύριο λόγο μια οπτική, μη λεκτική εμπειρία, δεν προάγεται ιδιαίτερα η γλωσσική ικανότητα. Για το λόγο αυτό η επικοινωνία του παιδιού με τον γονέα μετά την παρακολούθηση της εκπομπής είναι απαραίτητη. Άλλωστε η ανθρώπινη αλληλεπίδραση είναι αποτελεσματική προϋπόθεση για τη μάθηση.

Μπορεί το παιδί να αφομοιώσει όλα αυτά τα στοιχεία χωρίς επεξεργασία; Με τη βοήθεια των γονέων θα γίνει συζήτηση και οι γονείς θα λύσουν τις απορίες των παιδιών. Εκτός από την καλύτερη κατανόηση και αφομοίωση θα αναπτύξουν και ικανότητες που ενδεχομένως να μην προσφέρει η εκπομπή.

Μπορούμε να αναφερθούμε σε κάποια σημεία, στα οποία θα μπορούσαν να συμβάλουν και οι γονείς. Με αφορμή την αρίθμηση που παρουσιάζει η εκπομπή, αρχικά μπορούν να βοηθήσουν τα παιδιά να αριθμούν έως το 10 αντί έως το 5 που δείχνει η εκπομπή. Μπορούν να ξεκινούν οι γονείς και να συνεχίζουν τα παιδιά ή να δώσουν τους αριθμούς γραπτά στα παιδιά ανακατεμένους από το 1 έως το 10 και να ζητήσουν από τα παιδιά να τους τοποθετήσουν στη σωστή σειρά. Επίσης να παροτρύνουν τα παιδιά να απαντούν στις ερωτήσεις του Μπάρνυ. Συγκεκριμένα, στην ερώτηση αν και αυτά ξέρουν να μετρούν, οι γονείς μπορούν να τα παροτρύνουν να μετρήσουν, για παράδειγμα, τα κουμπιά στο πουκάμισο ή οποιοδήποτε άλλο αντικείμενο και να βρουν μέσα στο σπίτι αριθμούς που είναι γραμμένοι πάνω σε διάφορα αντικείμενα, έτσι ώστε να μάθουν να τους αναγνωρίζουν.

Επίσης μπορούν οι γονείς να φτιάξουν καρτέλες με τους αριθμούς και άλλες καρτέλες που να απεικονίζουν αστέρια. Έτσι θα κάνουν μια αντιστοίχιση συμβόλου-πλήθους. Να και μια σχετική δραστηριότητα: Παίρνουν την καρτέλα με ένα αριθμό και ανάλογα με αυτόν διαλέγουν ποια καρτέλα έχει τόσα αστέρια όσα και ο αριθμός. Μια ακόμα δραστηριότητα που μπορεί να γίνει ανάλογα με το πρώτο μέρος, είναι να αντιγράψουν τους αριθμούς τα παιδιά, έτσι ώστε να μάθουν και το γράφημά τους.

Όσον αφορά το δεύτερο μέρος του επεισοδίου, επειδή γίνεται λόγος στο αγγλικό αλφάβητο, οι γονείς θα μπορούσαν αρχικά να εξηγήσουν στα παιδιά ότι αυτό είναι το αγγλικό αλφάβητο και πριν τα βοηθήσουν να το αφομοιώσουν, να περάσουν στο ελληνικό αλφάβητο. Θα μπορούσαν να έχουν τα γράμματα του ελληνικού αλλά και του αγγλικού αλφαβήτου γραμμένα στο χαρτί, και αφού πρώτα πουν από την αρχή τα γράμματα, έπειτα οι γονείς να τα ανακατέψουν για να τα βάλουν τα παιδιά στη σωστή σειρά.

Θα μπορούσαν ακόμα να βάλουν τα παιδιά να λένε μια λέξη που αρχίζει από το κάθε γράμμα. Για τα αγγλικά θα μπορούσε ο γονιός να λέει μια αγγλική λέξη και να αναγνωρίζουν τα παιδιά το γράμμα από το οποίο αρχίζει.

Στην περίπτωση που ο Μπάρνυ ρωτάει τα παιδιά αν ξέρουν τα γράμματα του ονόματός τους, μπορούν οι γονείς να γράψουν τα γράμματα σε πεζά και κεφαλαία και να βοηθήσουν τα παιδιά να βρουν πρώτα ποια φωνήματα θα συνδυάσουν για να σχηματίσουν το όνομά τους κι έπειτα να γράψουν το

όνομα τους. Αφού συνειδητοποιήσουν τη φωνολογική επίγνωση, θα μπορέσουν να κατακτήσουν σιγά-σιγά και τη γραφή κι έτσι θα μπορούν να γράφουν και άλλες λέξεις περά από το όνομά τους. Για να δείξουν οι γονείς στα παιδιά πόσο χρήσιμο και ωραίο είναι να μάθουν να γράφουν το όνομά τους, μπορούν να τους δώσουν την ιδέα να κάνουν μια ζωγραφιά για να την δώσουν σε ένα αγαπημένο πρόσωπο, αφού σημειώσουν το όνομά τους.

Τέλος, για να βοηθήσουν τα παιδιά να αναπτύξουν το προφορικό τους λόγο, οι γονείς μπορούν να ζητήσουν από τα παιδιά να περιγράψουν τι τους άρεσε ή τους έκανε εντύπωση από την εκπομπή. Αλλά επίσης να τα παροτρύνουν να κάνουν ερωτήσεις και ό,τι δεν καταλαβαίνουν να το εξηγούν οι γονείς. Οφείλουν όμως να δέχονται τα λάθη των μικρών παιδιών, γιατί μόνο έτσι αυτά μαθαίνουν.

Οι γονείς δεν χρειάζεται να παίρνουν αυστηρά μέτρα απέναντι στη τηλεόραση. Μπορούν να κάνουν συμφωνία με τα παιδιά να βλέπουν την αγαπημένη τους εκπομπή πάντα με κάποιο ενήλικα και να τα παροτρύνουν περισσότερο να παίζουν. Να μην επιβάλλουν αυστηρούς κανόνες που τα παιδιά δεν θα δέχονται, με συνέπεια να προκαλούνται αναστατώσεις ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας. Αν οι γονείς φερθούν σωστά και έξυπνα, πιστεύω ότι μπορούν να αντιμετωπίσουν την τηλεόραση και να αυξήσουν τη θετική αντί για την αρνητική της πλευρά.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσσα βιβλία:

Ελευθεριάδης, Π. (1985). *Σύγχρονη εκπαίδευση και τηλεόραση*. Αθήνα: Δίπτυχο.

Κασσωτάκης, Μ. (1978). *Τηλεόραση και αγωγή*. Αθήνα: Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων των μαθητών του Πειραματικού Σχολείου του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Κουτσοβάνου, Ε. (1994). *Η θεωρία του Piaget και παιδαγωγικές εφαρμογές στην προσχολική εκπαίδευση*. Αθήνα: Οδυσσέας.

Κουτσοβάνου, Ε. (1991). *Η γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού της προσχολικής ηλικίας και η τηλεόραση*. Αθήνα: Οδυσσέας.

Χαλαζίας, Χ. Η. (1997). *Τηλεόραση: έγκλημα ή επανάσταση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Ξενόγλωσσα βιβλία:

Anderson, D.R., Kirkoran, H.L. & Wartella, E.A. (2008). Media and Young Children's Learning. *Children and Electronic Media*, 18 (1), 39-61.

Kamii, C. (1979). *Η θεωρία του Jean Piaget*. Μετάφρ. Έλλη Βασιλειάδου. Αθήνα: Δίπτυχο.

Lastrego, C. (1991). *Από την τηλεόραση στο βιβλίο*. Μετάφρ. Φοίβος Αρβανίτης. Αθήνα: Διάγραμμα.

Wynn, M. (1991). *Τηλεόραση, ένας ξένος στο σπίτι: ο ρόλος της τηλεόρασης στη ζωή του παιδιού*. Μετάφρ. Πολυξένη Τσαλίκη. Αθήνα: Ακρίτας.

Internet: στην ιστοσελίδα Wikipedia, Barney & Friends.

Παναγιώτα Παπαδομανωλάκη

**Το παραμύθι του Φρανκ Μπάουμ
«Ο Μάγος του Οζ».
Πώς διαπαιδαγωγεί όταν παίζεται ως
θεατρικό έργο από παιδιά;**

Εισαγωγή

α) Το παιδικό θέατρο στην Ελλάδα

Κατά την περίοδο του Διαφωτισμού το θέατρο εισχωρεί στο σχολείο και θεωρείται ένα από τα μέσα της εκπαιδευτικής στρατηγικής (Γ. Λαδογιάννη, σελ. 33-34). Το ρεπερτόριο του θεάτρου, επηρεασμένο από το Διαφωτισμό, έχει διδακτικό και παιδαγωγικό χαρακτήρα. Τα θεατρικά έργα έχουν πατριωτικό και μορφωτικό περιεχόμενο και διακατέχονται από φιλελεύθερο και τυραννοκτόνο πνεύμα, όπως προϋπέθεταν οι ιδεολογικές δεσμεύσεις (ό.π., σελ. 35-36).

Το σύγχρονο σχολικό παιδικό θέατρο σχετίζεται με την παράδοση του Διαφωτισμού, αλλά υπάρχει και ουσιαστική αλλαγή. Διατηρεί μόνο έναν από τους σκοπούς του παιδικού θεάτρου του Διαφωτισμού: τον σκοπό της αρχαιογνωσίας, ενώ έχει καταργήσει το αντιτυραννικό πνεύμα, δηλαδή τη δημοκρατική αγωγή (ό.π., σελ. 47).

Το 1880 αφετηρία του παιδικού θεάτρου είναι η μαθητική ερασιτεχνία. Ο χώρος όπου εξελίσσεται, είναι ο ευρύτερος χώρος της μαθητικής ζωής (ό.π., σελ. 54, 58-9).

Κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα η παρουσία του παιδικού θεάτρου στη χώρα μας είναι σποραδική και χωρίς συνοχή. Αυτό θα συνεχιστεί και κατά τα επόμενα χρόνια χωρίς ιδιαίτερες αλλαγές. Με την αποδυνάμωση του ελληνισμού της διασποράς και την ένταξη νέων περιοχών στον ελλαδικό χώρο, ξεκινά μια νέα αφετηρία με κέντρο την Αθήνα (ό.π., σελ. 79).

Τη δεκαετία του 1920 ουσιαστικά τελειώνει η πρώτη φάση της ιστορίας του παιδικού θεάτρου και γίνεται μια νέα αρχή. Ιδρύονται οι πρώτες παιδικές σκηνές, με τις οποίες ξεκινά η ιστορία των κειμένων και των παραστάσεων που συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Ιδρυτές του σύγχρονου παιδικού θεάτρου είναι η Ευφροσύνη Λόντου-Δημητρακοπούλου, η Αντιγόνη Μεταξά και ο Βασίλης Ρώτας (ό.π., σελ. 85-86).

Μετά το 1922 παρατηρείται μια έντονη κίνηση όχι μόνο στην Αθήνα αλλά και σε πολλές άλλες πόλεις. Κυρίως το πρόβλημα των προσφύγων της μικρασιατικής καταστροφής και των απόρων οδηγούν τα σχολεία σε παραστάσεις. Η ανάπτυξη της μαθητικής ερασιτεχνίας είτε γίνεται στα πλαίσια της σχολικής δραστηριότητας είτε της εξωσχολικής καλλιτεχνικής κίνησης, έχει τα χαρακτηριστικά της κοσμικής ερασιτεχνίας. Στις περισσότερες περιπτώσεις που συμμετέχει το σχολείο, δεν φαίνεται να υποτάσσει το θέατρο στις ηθικολογικές στοχεύσεις, αλλά επιζητεί την πολιτιστική και αισθητική του ωφέλεια (ό.π., σελ. 89-90).

Το 1940 σημειώνεται στην ιστορία του πολιτισμού μας μια θεατρική αποκέντρωση. Στις ελεύθερες περιοχές έχουν δημιουργηθεί πολιτιστικοί σύλλογοι, στα πλαίσια των οποίων το θέατρο έχει

προτεραιότητα. Τα παιδιά της υπαίθρου βλέπουν αλλά και παίζουν θέατρο (ό.π., σελ. 106).

Στις δεκαετίες 1950 και 1960 σημειώνονται σημάδια αλλαγής έξω από το σχολικό κύκλωμα. Η φροντισμένη εμφάνιση του παιδικού βιβλίου κάνει την αλλαγή. Θα παίξει επίσης ρόλο στην αλλαγή το θεατρικό βιβλίο και οι εκδοτικές σειρές της «Θείας Λένας», επιμέλειας Α. Μεταξά. Τη δεκαετία του 1970 σημειώνεται η θεμελίωση της προόδου του παιδικού θεάτρου. Τη δεκαετία του 1980 το παιδικό θέατρο παίρνει ισότιμη θέση στις θεατρικές παραγωγές, ενώ δημιουργούνται και νέες παιδικές σκηνές (ό.π., σελ. 118-120).

β) Περίληψη του παραμυθιού «Ο Μάγος του Οζ»

Η Ντόροθου είναι ένα μικρό κορίτσι που ζει με την θεία Έμα και τον θείο Χένρυ σε ένα σπίτι στο Κάνσας. Το σπίτι έχει μια μικρή τρύπα σκαμμένη μέσα στο έδαφος, όπου μπαίνει η οικογένεια σε περίπτωση ανεμοστρόβιλου. Η θεία και ο θείος είναι μεγάλης ηλικίας και δεν χαμογελούν σχεδόν ποτέ. Η μόνη χαρά της Ντόροθου είναι ο σκύλος της ο Τοτός, που την κάνει να γελάει.

Μια μέρα ένας μεγάλος κυκλώνας έρχεται στη περιοχή. Η θεία και ο θείος προλαβαίνουν να μπουν στην τρύπα για να προστατευτούν. Πριν προλάβει όμως να μπει και η Ντόροθου, ο κυκλώνας ξεριζώνει το σπίτι από τη γη και το παρασύρει πολύ μακριά. Μετά από πολλές ώρες ταξιδιού, το σπίτι προσγειώνεται ομαλά στη γη. Ανοίγοντας την πόρτα η Ντόροθου αντικρίζει ένα καταπράσινο τοπίο με όμορφα λουλούδια. Διαπιστώνει ότι έρχονται καταπάνω της τέσσερις μικρόσωμοι άνθρωποι, οι οποίοι την ευγνωμονούν που σκότωσε την κακιά μάγισσα της Ανατολής. Η Ντόροθου είναι στην πραγματικότητα αθώα. Το σπίτι της έπεσε πάνω στην κακιά μάγισσα. Το μόνο που θέλει το μικρό κορίτσι είναι να γυρίσει στο σπίτι της, όσο όμορφος κι αν είναι ο τόπος όπου βρέθηκε. Η καλή μάγισσα του Βορρά δίνει στη Ντόροθου τα ασημένια μποτάκια της κακιάς μάγισσας της Ανατολής και την συμβουλεύει να πάει στη Σμαραγδένια Πολιτεία και στο Μάγο του Οζ που είναι ο μόνος που μπορεί να την βοηθήσει να επιστρέψει στο σπίτι της. Την αποχαιρετά με ένα φιλί στο μέτωπο για καλή τύχη και το ταξίδι της μικρής ξεκινά.

Στο δρόμο συναντά ένα μεγάλο σκιάχτρο που μιλάει και της ζητά να το κατεβάσει από το ξύλο που είναι κρεμασμένο. Πράγματι, η μικρή το βοηθά. Το σκιάχτρο την ευχαριστεί και ρωτάει, πού πάει. Η Ντόροθου του εξηγεί ότι θέλει να πάει στον Μάγο του Οζ, για να την βοηθήσει να γυρίσει στο σπίτι της. Το σκιάχτρο αποκρίνεται ότι του λείπει μυαλό και αναρωτιέται αν ο Μάγος του Οζ μπορεί να του δώσει μυαλό για να σκέφτεται και την συνοδεύει στο ταξίδι της. Στην πορεία συναντούν έναν τενεκεδένιο ξυλοκόπο, ο οποίος δεν μπορεί να κινηθεί, επειδή έχουν σκουριάσει οι κλειδώσεις του, και ζητάει από την Ντόροθου να λαδώσει με το λαδωτήρι τις κλειδώσεις του. Πράγματι, η Ντόροθου τον βοηθά. Ο τενεκεδένιος ξυλοκόπος την ευχαριστεί και ρωτάει πού πάει. Η Ντόροθου του εξηγεί και ο τενεκεδένιος ξυλοκόπος αποφασίζει να τους συνοδεύει, για να ζητήσει από τον Μάγο του Οζ μία καρδιά. Στη συνέχεια του δρόμου συναντούν ένα δειλό λιοντάρι, που θα τους ακολουθήσει για να ζητήσει από τον Μάγο του Οζ να του δώσει θάρρος. Οι περιπέτειες του ταξιδιού είναι πολλές. Μέσα από αυτές θα φανεί το

μυαλό του σκιάχτρου, η καρδιά (= το συναίσθημα) του τενεκεδένιου ξυλοκόπου και το θάρρος του λιονταριού. Όλα αυτά τα διέθετε ο καθένας τους χωρίς να τα γνωρίζουν.

Όταν φτάνουν στη Σμαραγδένια Πολιτεία, ο φύλακας που στέκεται μπροστά στην πόρτα δίνει στην παρέα των φίλων πράσινα γυαλιά, για να μην τυφλωθούν από τη λάμψη. Οι φίλοι ενθουσιάζονται μόλις αντικρίζουν την Πολιτεία, όπου όλα είναι πράσινα. Στη συνέχεια συναντούν τον Μάγο του Οζ, ο οποίος εμφανίζεται σα ένα μεγάλο κεφάλι σταθεροποιημένο σε ένα μεγάλο θρόνο. Αποκαλύπτεται ότι ο Μάγος είναι ένας απατεώνας που εκμεταλλεύεται την άγνοια των ανθρώπων. Ο Μάγος παρακαλεί τους φίλους να μην αποκαλύψουν το μυστικό του και υπόσχεται να τους βοηθήσει πραγματικά. Στο σκιάχτρο αναμειγνύει μια χούφτα πίτουρα με καρφίτσες και τοποθετεί το μείγμα στο σημείο που είναι το μυαλό. Στον τενεκεδένιο ξυλοκόπο φτιάχνει μια ολομέταξη καρδιά παραγεμισμένη με πριονίδι και την τοποθετεί στην αριστερή μεριά του στήθους. Στο λιοντάρι δίνει να πει ένα υγρό από ένα πράσινο μπουκάλι και του λέει πως αυτό είναι το θάρρος και ότι αφού το πει θα αισθανθεί θαρραλέο. Οι τρεις φίλοι αισθάνονται αμέσως καλύτερα και ευγνωμονούν τον Μάγο. Στη Ντόροθ φτιάχνει ένα μεγάλο αερόστατο για να μπορέσει να πάει στο σπίτι της. Δυστυχώς όμως το αερόστατο ξεκινάει χωρίς τη Ντόροθ. Η μικρή είναι απαρηγόρητη.

Τέλος, η Ντόροθ απευθύνεται στην καλή μάγισσα Γκλίντα, η οποία τη συμβουλεύει να χρησιμοποιήσει τα ασημένια μποτάκια για να γυρίσει σπίτι της, μιας και αυτά έχουν καταπληκτικές δυνάμεις. Πράγματι, η Ντόροθ αποχαιρετά τους φίλους της και γυρνάει στο σπίτι της. Η θεία Έμα και ο θείος Χένρυ είναι ιδιαίτερα χαρούμενοι που συναντούν το κοριτσάκι τους.

Κεφάλαιο 1

Η διαπαιδαγώγηση των παιδιών-ηθοποιών που παίζουν το παραμύθι «Ο Μάγος του Οζ» ως θεατρικό έργο

Η Γιαννοπούλου αναφέρει ότι οι τέχνες στην εκπαιδευτική διαδικασία μπορούν να συνεισφέρουν αναπτύσσοντας τις πνευματικές ικανότητες αλλά και τις σωματικές και διανοητικές δεξιότητες των παιδιών. Συμπεραίνουμε ότι με το θέατρο, τη μουσική, το χορό, τη ζωγραφική καλλιεργείται το παιδί πνευματικά, σωματικά και νοητικά (Κ. Γιαννοπούλου 2006, σ. 269).

Για να δούμε τη διαπαιδαγώγηση που προσφέρει αυτό το έργο στα παιδιά, θα αναλύσουμε τους *χαρακτήρες* των ηρώων.

α) Η *Ντόροθ* είναι ένα κοριτσάκι που ζει σε ένα μικρό σπίτι με την θεία και τον θείο της. Από τη μια στιγμή στην άλλη χάνει στην κυριολεξία τη γη κάτω από τα πόδια της και ξαφνικά βρίσκεται σε μια άλλη χώρα, που της είναι άγνωστη. Όση ομορφιά κι αν ξεδιπλώνεται μπροστά στα μάτια της, εκείνη αναζητά το σπίτι της και σκέφτεται τη θεία Έμα και τον θείο Χένρυ που σίγουρα θα ανησυχούν. Η μόνη της επιθυμία είναι να γυρίσει κοντά στους αγαπημένους της συγγενείς. Περνάει από πολλές δοκιμασίες και περιπέτειες για να εκπληρώσει την επιθυμία της. Στο τέλος με καλή θέληση και επιμονή τα καταφέρνει.

Το παιδί-ηθοποιός, που θα υποδυθεί τον ρόλο της Ντόροθ, θα κοινωνικοποιηθεί σε μεγάλο βαθμό. Θα γνωρίσει νέους ανθρώπους και νέους φίλους, με τους οποίους θα πραγματοποιήσει ένα μεγάλο ταξίδι. Θα περάσει από πολλές περιπέτειες για να φτάσει στο στόχο του. Θα κατανοήσει ότι πρέπει να προσπαθούμε για να επιτύχουμε κάτι και θα ενισχυθεί και θα αυξηθεί η επιμονή και η υπομονή του. Θα αναπτυχθεί το αίσθημα του ζήλου και της πυγμής για την επίτευξη ενός στόχου. Ο ρόλος αυτός μπορεί να διαπαιδαγωγήσει θετικά το παιδί που θα τον υποδυθεί και να το τροφοδοτήσει με χρήσιμα εφόδια για τη ζωή.

β) Το *σκιάχτρο* είναι ένα πλάσμα από άχυρα, τοποθετημένο στη μέση ενός μεγάλου χωραφιού για να φοβίζει και να διώχνει τα πουλιά από την ώριμη σοδειά. Έχει την ικανότητα να μιλάει. Δεν είναι ευχαριστημένο με τη ζωή του. Θεωρεί «καπίσιο» το γεγονός να είναι τοποθετημένος πάνω σε ένα κοντάρι στη μέση ενός χωραφιού μέρα και νύχτα. Εντούτοις δεν τον ενοχλεί που είναι παραγεμισμένος με άχυρα, γιατί πιστεύει πως τον προστατεύουν από πολλούς κινδύνους. Τον ενοχλεί όμως το γεγονός ότι ο κόσμος τον αποκαλεί ανόητο, επειδή το κεφάλι του είναι παραγεμισμένο με άχυρα και δεν έχει μυαλό. Αποφασίζει να συνοδέψει τη Ντόροθ στο ταξίδι της προς τον Μάγο του Οζ, για να του ζητήσει να του χαρίσει μυαλό, ώστε να μπορεί να σκέφτεται και να μην το αποκαλούν ανόητο.

Το παιδί-ηθοποιός που θα υποδυθεί το ρόλο του σκιάχτρου θα διαπαιδαγωγηθεί κοινωνικά και πνευματικά. Θα ανακαλύψει ότι δεν υπάρχουν άνθρωποι χωρίς νου (ανόητοι). Όλοι οι άνθρωποι διαθέτουν νου, αλλά ίσως κάποιες φορές δεν τον χρησιμοποιούν όπως θα έπρεπε. Θα μάθει ότι πρέπει να μελετάμε καλά τις κινήσεις μας και να πράττουμε αφού σκεφτούμε πρώτα τα αποτελέσματα και τις συνέπειες.

Βλέπουμε ότι ενώ το σκιάχτρο δεν έχει τάχα μυαλό, μπορεί να σκεφτεί πολλά πράγματα και να βοηθήσει τους φίλους του. Δεν έχει όμως καθόλου αυτοεκτίμηση και πίστη στον εαυτό του. Όταν ο Μάγος του Οζ του τοποθετεί ένα αυτοσχέδιο μυαλό, πείθεται ότι έχει μυαλό.

Το παιδί-ηθοποιός θα μάθει να σέβεται και να εκτιμά τον εαυτό του και να πιστεύει σε αυτόν. Τον ρόλο του σκιάχτρου θα μπορούσε να υποδυθεί ένα δειλό παιδί που δεν έχει αυτοπεποίθηση και αυτοεκτίμηση, για να βοηθηθεί να προαγάγει αυτά τα δυο χαρακτηριστικά.

γ) Ο *τενεκεδένιος ξυλοκόπος* είναι ένας φυσιολογικός άνθρωπος. Πριν χρόνια, αγάπησε μια κοπέλα και της ζήτησε να παντρευτούν. Η κοπέλα αποκρίθηκε πως όταν ο ξυλοκόπος θα βγάλει πολλά χρήματα για να μπορέσουν να φτιάξουν σπίτι, θα πραγματοποιηθεί ο γάμος. Ο ξυλοκόπος άρχισε να δουλεύει συνέχεια και ακούραστα.

Η κοπέλα δουλεύει σε μια ηλικιωμένη γυναίκα, η οποία δεν θέλει να παντρευτεί η κοπέλα και να φύγει από την δούλεψή της. Κάνει μάγια στο τσεκούρι του ξυλοκόπου για να τον σκοτώσει. Καθώς δούλευε σκληρά ο ξυλοκόπος, φεύγει το τσεκούρι από τα χέρια του και του κόβει το ένα πόδι. Γνωρίζοντας ο ξυλοκόπος ότι δεν θα μπορούσε να δουλέψει με ένα πόδι, πηγαίνει σε ένα σιδερά και του φτιάχνει ένα σιδερένιο-τενεκεδένιο πόδι. Την επόμενη μέρα, καθώς δουλεύει, πέφτει πάλι το τσεκούρι και του αφαιρεί και το άλλο πόδι. Ο ξυλοκόπος πάει πάλι στον σιδερά και

εκείνος του κατασκευάζει ένα δεύτερο πόδι. Η διαδικασία αυτή συνεχίζεται με όλα τα μέλη του σώματος. Ο ξυλοκόπος όμως θέλει να κρατήσει την υπόσχεσή του και να παντρευτεί την κοπέλα, γι' αυτό συνεχίζει τη δουλειά. Ωσπου μια μέρα το τσεκούρι κόβει το κεφάλι του και αυτός παραιτείται από κάθε προσπάθεια. Για καλή του τύχη περνά ο σιδεράς από το δάσος, τον βλέπει και του κατασκευάζει ένα κεφάλι. Ο ξυλοκόπος όμως, που τώρα έχει γίνει τενεκεδένιος, δεν έχει πια αισθήματα για την κοπέλα, αφού δεν έχει καρδιά. Θα περιπλανηθεί μαζί με τη Ντόροθου και το σκιάχτρο, για να ζητήσει από τον Μάγο του Οζ να του χαρίσει μια καρδιά.

Το παιδί-ηθοποιός που θα υποδυθεί το ρόλο του τενεκεδένιου ξυλοκόπου θα μάθει να μη χάνει ποτέ την ελπίδα. Βλέπουμε ότι ο ξυλοκόπος ήθελε να φανεί αντάξιος με την υπόσχεση που έδωσε στην κοπέλα και δεν έχασε την ελπίδα, παρά τις αναποδιές και ατυχίες που του έτυχαν. Στο σημείο που χάνει την ελπίδα, όταν δηλαδή το μαγεμένο τσεκούρι του κόβει το κεφάλι, βλέπουμε να εμφανίζεται ο σιδεράς που του κατασκευάζει ένα σιδερένιο κεφάλι κι έτσι συνεχίζει να ελπίζει. Αυτή η σκηνή μας δείχνει ότι δεν πρέπει να απελιζόμαστε, γιατί σχεδόν πάντα υπάρχει ένα χέρι που θα μας βοηθήσει.

Επίσης θα διαπαιδαγωγηθεί κοινωνικά, ηθικά και πνευματικά. Θα γνωρίσει νέους φίλους, θα εμπλακεί σε περιπέτειες, θα ενισχύσει την πίστη και την ελπίδα στη ζωή και πάνω απ' όλα θα πεισθεί ότι η καρδιά υπάρχει σε όλους τους ανθρώπους και ας μην μπορούμε να την δούμε.

δ) Το *λιοντάρι* αρχικά επιτίθεται στη παρέα των φίλων για να κρύψει το φόβο και τη δειλία του. Αφού τον βάζει η Ντόροθου στη θέση του, ζητάει μετανωμένως συγγνώμη και φανερώνει τη δειλία του. Ο λόγος που είναι τόσο δειλός του είναι άγνωστος. Όλοι πιστεύουν ότι το λιοντάρι δεν φοβάται και ότι είναι ο βασιλιάς του ζωικού βασιλείου. Όμως όταν ανοίγει το στόμα του και βρυχιέται δυνατά, όλα τα ζώα του δάσους εξαφανίζονται. Όταν συναντάει ανθρώπους, αυτοί πάλλι εξαφανίζονται, ενώ εκείνο απλώς τους μωγκρίζει. Το λιοντάρι δεν μπορεί να κατανοήσει αυτή τη συμπεριφορά των ζώων και των ανθρώπων, γιατί στην πραγματικότητα φοβάται πολύ περισσότερο από αυτούς. Ακολουθεί, λοιπόν, τη Ντόροθου, το σκιάχτρο, τον τενεκεδένιο ξυλοκόπο και το σκυλάκι Τοτό, για να ζητήσει από τον Μάγο του Οζ να του χαρίσει θάρρος.

Το παιδί-ηθοποιός, που θα υποδυθεί το ρόλο του λιονταριού, έχει να αποκομίσει πολλά στοιχεία. Το λιοντάρι προκαλεί φόβο στους άλλους για να κρύψει τη δειλία του. Πίσω από μια συμπεριφορά κρύβεται μια άλλη. Δείχνει γερό και δυνατό, αλλά η εξωτερική του εικόνα δεν ταιριάζει με την εσωτερική.

Στο ρόλο του λιονταριού θα είναι αποτελεσματικό να μπει ένα παιδί που έχει επιθετική συμπεριφορά προς τους άλλους, για να βιώσει, πώς δέχονται οι άλλοι τη συμπεριφορά του, να καταλάβει ότι μπορεί να πληγώσει κάποιους χωρίς να το θέλει. Αυτή η διαπαιδαγώγηση είναι ηθική και κοινωνική.

ε) Ο *Μάγος του Οζ*. Όλοι πιστεύουν πως είναι ένας μεγάλος και τρανός μάγος που μπορεί να καταφέρει τα πάντα. Δεν τον έχει δει ποτέ κανείς. Όταν ζητάνε οι άνθρωποι να τον συναντήσουν, εμφανίζεται σαν ένα μεγάλο κεφάλι τοποθετημένο σε μια βάση ή με διάφορες άλλες μορφές. Η Ντόροθου αποκαλύπτει το μεγάλο μυστικό και διαπιστώνει ότι

πίσω από τον μεγάλο και τρανό μάγο κρύβεται ένας μικρόσωμος άνθρωπος που εξαπατά και κοροϊδεύει τον κόσμο. Ο μάγος ζητά από την παρέα να μην αποκαλύψουν το μυστικό του και υπόσχεται ότι θα κάνει τα πάντα για να δώσει λύση στα προβλήματά τους.

Το παιδί-ηθοποιός που θα υποδυθεί τον Μάγο του Οζ θα ευαισθητοποιηθεί κοινωνικά. Θα κατανοήσει ότι δεν είναι σωστό να λέμε ψέματα και να εκμεταλλευόμαστε τους άλλους και κυρίως τα συναισθήματά τους. Θα διαπιστώσει ότι δεν πρέπει να προδίδουμε τους άλλους, όταν αυτοί μας εμπιστεύονται. Ο ρόλος αυτός προσφέρει κοινωνική και ηθική διαπαιδαγώγηση.

Συμπερασματικά, τα παιδιά μέσα από τους ρόλους του έργου θα διαπαιδαγωγηθούν κοινωνικά, ηθικά και πνευματικά. Θα γνωρίσουν ανθρώπους και τα συναισθήματά τους. Θα διαπιστώσουν ότι πολλές φορές αυτό που φαίνεται δεν είναι πραγματικότητα. Ότι δεν πρέπει να μένουμε σε επιφανειακά ζητήματα αλλά οφείλουμε να εμβαθύνουμε για να δούμε τι κρύβεται μέσα.

Στη συνέχεια θα εισαγάγουμε κάποιες σκηνές του έργου, για να δείξουμε συγκεκριμένα, τι θα βιώσουν τα παιδιά-ηθοποιοί.

«Το λιβάδι με τις θανατηφόρες παπαρούνες»

Καθώς προχωρούσαν οι φίλοι, η Ντόροθου είδε ένα λιβάδι με παπαρούνες και μήτκε να κόψει μερικές. Δεν γνώριζε όμως ότι αν τις μυρίσει θα κοιμάσαι για πάντα μέσα στο λιβάδι. Η Ντόροθου υπνωτίστηκε από το άρωμα και έπεσε και κοιμήθηκε. Το λιοντάρι ορμά θαρραλέα μέσα στο λιβάδι για να σώσει τη φίλη του, αλλά δυστυχώς υπνωτίζεται κι εκείνο. Ο τενεκεδένιος ξυλοκόπος και το σκιάχτρο πρέπει να βρουν μια λύση, για να βοηθήσουν τους φίλους τους. Μπροστά τους περνάει ένας αγριόγατος που κυνηγά ένα ποντικάκι. Ο τενεκεδένιος ξυλοκόπος απομακρύνει τον γάτο και σώζει το ποντίκι. Το ποντίκι ευχαριστεί τον ξυλοκόπο και προσφέρεται να βοηθήσει, αφού το άρωμα της παπαρούνας δεν υπνωτίζει τα ποντικά. Το σκιάχτρο σκέφτεται και λέει στον τενεκεδένιο ξυλοκόπο να κόψει ξύλα, για να φτιάξουν ένα καρότσι πάνω στο οποίο τα ποντικά θα βάλουν τους φίλους τους και θα τους τραβήξουν έξω από το λιβάδι. Έτσι και γίνεται και οι φίλοι σώζονται.

Σε αυτή τη σειρά σκηνών διαπιστώνουμε το θάρρος του λιονταριού, που δεν υπολογίζει τον κίνδυνο και μπαίνει ορμητικά στο λιβάδι για να σώσει τη Ντόροθου. Επίσης διακρίνεται η προθυμία του τενεκεδένιου ξυλοκόπου να σώσει το ποντικάκι από τον αγριόγατο, καθώς και το μυαλό του σκιάχτρου που βοηθά να φτιάξουν ένα ξύλινο καρότσι για να μπορέσουν να τραβήξουν τους φίλους τους έξω.

Καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι όλα τα χαρακτηριστικά που αναζητούσαν οι φίλοι βγαίνουν στην επιφάνεια, χωρίς αυτοί να το καταλάβουν. Άρα υπήρχαν μέσα τους, απλώς αυτοί δεν το γνώριζαν.

Πώς μπορεί η σκηνή του παραμυθιού με τις θανατηφόρες παπαρούνες να μετατραπεί σε σκηνή θεατρικού έργου:

Ντόροθου: Α! Τι όμορφες παπαρούνες! Θα μπω να κόψω μερικές, για να τις χαρίσω στη θεία Έμα.

(Μπαίνει στο λιβάδι με τις παπαρούνες, υπνωτίζεται, πέφτει κάτω και κοιμάται).

Λιοντάρι: Ντόροθι! Τι έπαθες; Εγώ θα έρθω να σε σώσω! (Μπαίνει στο λιβάδι, υπνωτίζεται και αυτό).

Σκιάχτρο: Τενεκεδένιε, μα τι συνέβη στους φίλους μας; Πρέπει να σκεφτούμε κάτι γρήγορα!

Τενεκεδένιος: Δε ξέρω, σκιάχτρο! Κάτι έπαθαν...

(Σε αυτό το σημείο περνάει μπροστά τους ένας αγριόγατος που κυνηγάει ένα ποντίκι).

Αγριόγατος: Τώρα θα δεις εσύ! Θα γίνεις το μεσημεριανό μου!

Ποντίκι: Όχι, όχι! Βοήθεια! Βοηθείστε με!

(Ο Τενεκεδένιος ακούει τις φωνές του ποντικιού και το βοηθάει).

Τενεκεδένιος: Φύγε, αγριόγατε, από εδώ! Βρες να παίξεις με κάτι άλλο, διαφορετικά θα νιώσεις το τσεκούρι μου!

Αγριόγατος: Αα! Βοήθειαααααα!

(Ο Αγριόγατος απομακρύνεται τρέχοντας).

Ποντίκι: Ουφ! Σε ευχαριστώ πολύ! Μου έσωσες τη ζωή! Μα τι γυρεύετε εδώ;

Σκιάχτρο: Καθώς περνούσαμε με τους φίλους μας, τη Ντόροθι και το Λιοντάρι, η Ντόροθι είδε το λιβάδι με τις παπαρούνες και θέλησε να κόψει μερικές. Όμως μπαίνοντας στο λιβάδι έπεσε κάτω και αποκοιμήθηκε. Το Λιοντάρι έτρεξε να την σώσει, αλλά συνέβη το ίδιο και σ' εκείνο. Δεν ξέρουμε τι να κάνουμε. Πώς θα τους σώσουμε;

Ποντίκι: Οι παπαρούνες αυτές είναι θανατηφόρες. Όποιος τις μυρίσει κοιμάται για πάντα εκεί μέσα. Δεν τα κατάφερε ποτέ κανείς να βγει από εκεί. Είμαι ο βασιλιάς των ποντικιών, κι επειδή μου σώσατε τη ζωή, θα σας βοηθήσω να βγάλετε τους φίλους σας από εκεί μέσα.

Τενεκεδένιος: Μα πώς; Δεν θα υπνωτιστείς κι εσύ;

Ποντίκι: Τα ποντίκια δεν τα υπνωτίζει αυτό το άρωμα.

Τενεκεδένιος: Πώς όμως θα βγάλεις τους φίλους μας από το λιβάδι; Είσαι πολύ πιο μικρός από αυτούς.

Ποντίκι: Θα με βοηθήσουν και τα ποντίκια που είναι στη δούλεψή μου!

Σκιάχτρο: Τενεκεδένιε, μου ήρθε μια ιδέα. Θα κόψεις πολλά ξύλα με το τσεκούρι σου και θα φτιάξουμε ένα μεγάλο καρότσι, όπου τα ποντίκια θα βάλουν τη Ντόροθι και το λιοντάρι για να τους τραβήξουν έξω.

Τενεκεδένιος: Τρομερή η ιδέα σου, Σκιάχτρο! Μα πώς το σκέφτηκες αυτό; Πάω να κόψω τα ξύλα!

(Έτσι κι έγινε. Ο τενεκεδένιος ξυλοκόπος κόβει πολλά ξύλα και φτιάχνει ένα καρότσι, για να βάλουν τα ποντίκια τους φίλους τους και να τους τραβήξουν έξω από το λιβάδι).

Κεφάλαιο 2

2.1. Τι οφείλει να προσέξει ο εκπαιδευτικός όταν βάζει τα παιδιά να διαδραματίσουν αυτό το έργο

«Ο εκπαιδευτικός οφείλει να διατηρεί την ευαίσθητη ισορροπία ανάμεσα στη γνώση και την τέχνη, την θεωρία και την πράξη» (Θ. Γραμματάς, σελ. 114).

Ο εκπαιδευτικός οφείλει να επεξεργαστεί το κείμενο και να μετατρέψει το παραμύθι σε θεατρικό έργο αντικαθιστώντας την αφήγηση με διαλόγους. Να αντικαταστήσει επίσης κάποιες δυσνόητες λέξεις με

πιο απλές, για να γίνει το κείμενο απλό και κατανοητό στα παιδιά.

Επίσης οφείλει να μοιράσει προσεκτικά τους ρόλους, ώστε να διαπαιδαγωγηθούν σωστά τα παιδιά μέσα από αυτούς. Να μην εξαιρέσει τα πιο δειλά παιδιά, αλλά να τα εμπλέξει με σοφό τρόπο, για να αποκομίσουν εμπειρίες μέσα από τους ρόλους. Καθώς και να εμπλέξει τα πιο «ζωηρά» παιδιά σε ρόλους που θα τα διαπαιδαγωγήσουν.

Τέλος, να ζητήσει από τα παιδιά να φτιάξουν μαζί τα σκηνικά, για να εμπλακούν και τα παιδιά σε αυτή τη διαδικασία, που θα τα βοηθήσει να αναπτύξουν ένα πνεύμα συνεργασίας και υπερηφάνειας για το αποτέλεσμα. Έτσι θα καλλιεργηθεί το συλλογικό πνεύμα και θα αναπτυχθεί η δημιουργικότητα και η φαντασία.

2.2. Οδηγίες για το πώς μετατρέπουμε ένα παραμύθι σε θεατρικό έργο

1^ο βήμα: Επιλέγουμε ένα παραμύθι που θα κεντρίσει το ενδιαφέρον των παιδιών.

2^ο βήμα: Διαβάζουμε το παραμύθι πολλές φορές, ώστε να το κατανοήσουμε πλήρως.

3^ο βήμα: Σημειώνουμε τα πρόσωπα του παραμυθιού.

4^ο βήμα: Τροποποιούμε την αφήγηση του παραμυθιού σε διαλόγους μεταξύ των προσώπων.

5^ο βήμα: Αντικαθιστούμε δυσνόητες λέξεις με λέξεις απλές και κατανοητές στα παιδιά.

6^ο βήμα: Ξαναδιαβάζουμε το παραμύθι, για να αποφευχθούν παραλείψεις ή εσφαλμένες διατυπώσεις.

7^ο βήμα: Ταυτίζουμε τα πρόσωπα του παραμυθιού με τα παιδιά της τάξης, ώστε να μπορούν αυτά να διαπαιδαγωγηθούν μέσα από τους ρόλους και να αποκομίσουν γνώσεις και συναισθήματα.

Με αυτά τα απλά βήματα μπορούμε να διασκευάσουμε ένα παραμύθι σε θεατρικό έργο και να το μελετήσουμε μαζί με τα παιδιά.

Επίλογος

«Ο Μάγος του Οζ» είναι ένα παραμύθι που κρύβει μέσα του πολλά μηνύματα. Μέσα από τους ρόλους των ηρώων διασαφηνίζονται τα μηνύματα. Τα μηνύματα αυτά αντιπροσωπεύουν συναισθήματα των παιδιών. Τα παιδιά συχνά θεωρούν ότι δεν είναι ικανά να κάνουν κάτι, επειδή δεν πιστεύουν στον εαυτό τους, θεωρούν ότι δεν διαθέτουν αρκετό μυαλό, ότι είναι δειλά και δεν έχουν θάρρος. Γενικότερα υποτιμούν το εαυτό τους και παραιτούνται εύκολα από οποιαδήποτε προσπάθεια.

Το παραμύθι αυτό διδάσκει ότι πολλές φορές διαθέτουμε κάποια χαρίσματα που στην πραγματικότητα δεν τα γνωρίζουμε, επειδή δεν έχουμε μπει στη διαδικασία να τα αναζητήσουμε. Είναι πολύ πιο απλό να παραιτηθούμε από κάτι παρά να αγωνιστούμε σκληρά και να επιτύχουμε το στόχο μας.

Τα παιδιά με τη συμμετοχή τους στο «Μάγο του Οζ» ως θεατρικό έργο αναπτύσσουν τη φαντασία τους, επικοινωνούν με τους άλλους, ταυτίζονται με το ρόλο τους, αναπτύσσουν και προβάλλουν συναισθήματα, ενισχύουν την αυτοεκτίμησή τους και γνωρίζουν αλλά και συνειδητοποιούν το σώμα τους και τα όρια του σώματός τους.

Σύμφωνα με τη Λεμπέση η εμπειρία του σώματος δεν περιορίζεται στην ανακάλυψη του εγώ. Το σώμα δεν είναι αποκομμένο από τον κόσμο που το περιβάλλει, αντιθέτως επικοινωνεί μαζί του. Μέσα

από το σώμα καθρεφτίζονται οι κοινωνικές σχέσεις του ατόμου, ως μέσο της προσωπικής και συλλογικής απελευθέρωσης (Μ. Λεμπέση, σ. 119).

Το συγκεκριμένο έργο έχει να προσφέρει πολλά στα παιδιά και να τα διαπαιδαγωγήσει πολύπλευρα.

Βιβλιογραφία

1. Γιαννοπούλου, Κ. (2006). «Ο ρόλος του εκπαιδευτικού δράματος στην κατανόηση των προβλημάτων της σύγχρονης κοινωνίας. Θεωρία και πράξη». Στο: *Θέατρο και Διαπολιτισμική Αγωγή*, σελ. 268. Εκδόσεις Δαίδαλος Ζαχαρόπουλος Α.Ε.
2. Γραμματάς, Θ. (1999). *Διδακτική του Θεάτρου*. Εκδόσεις Τυπωθήτω, Γ. Δαρδανός.
3. Λαδογιάννη, Γ. (1998). *Το παιδικό θέατρο στην Ελλάδα*. Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
4. Λεμπέση, Μ. (2006). «Μαθητής, σωματική έκφραση και θέατρο: Τρόποι 'ανάγνωσης' και έκφρασης του εαυτού. Τρόποι προσέγγισης, γνωριμίας και επικοινωνίας με τον άλλο», στο: *Θέατρο και Διαπολιτισμική Αγωγή*, σελ. 118. Εκδόσεις Δαίδαλος Ζαχαρόπουλος Α.Ε.
5. Baum, Frank L., & Zwerger, L. (1998), *Ο Μάγος του Οζ*. Μετάφρ. Ε. Μπελιές, Εκδόσεις Άμμος.
6. Baum, Frank L. (1998), *Ο Μάγος του Οζ*. Δασκευή Μ. Γιαννοκούρου-Γαλέρου, Εκδόσεις Παπαδόπουλος.

Νίκος Μελίστας

Πώς μπορούν τα παιδιά να εξοικειωθούν με τον ιστορικό χρόνο μέσα σε ένα αρχαιολογικό μουσείο

1. Εισαγωγή¹

Τις τελευταίες δεκαετίες έχει γίνει προσπάθεια να συνδεθούν τα μουσεία με την εκπαίδευση μέσα από προγράμματα που αφορούν, κυρίως, επισκέψεις σχολείων. Εντούτοις τα βήματα που έχουν γίνει προς την κατεύθυνση μιας ουσιαστικής συμβολής των μουσείων στην παιδαγωγική διαδικασία είναι, μάλλον, όχι και τόσο ενθαρρυντικά. Οι επισκέψεις των σχολείων έχουν

¹ Καταρχάς θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η αναφορά που περιέχει ο τίτλος της εργασίας «σε ένα αρχαιολογικό μουσείο» μοιάζει, σε μια πρώτη ανάγνωση, μάλλον άστοχη επιλογή, αφού στην ηλικία μέχρι των 8 ετών τα παιδιά (και ιδιαίτερα τα νήπια) δεν έχουν κατανοήσει πλήρως την έννοια του ιστορικού χρόνου και, άρα, η συγκεκριμενοποίηση σε μια ορισμένη περίοδο της ιστορίας, και σε ένα μουσείο που εξειδικεύεται σε αυτή, αποτελεί –αν μη τι άλλο– περιττή λεπτομέρεια. Εντούτοις θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι ο περιορισμός αυτός δικαιολογείται και εξυπηρετείται από λόγους όπως η αφωνία αυτού του είδους των μουσείων στην Ελλάδα αλλά και από το πλήθος των εκθεμάτων –και κατά συνέπεια τον πλούτο τους– που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν από τον/την νηπιαγωγό ώστε να πετύχει μια όσο το δυνατό καλύτερη γνωριμία – εξοικείωση των παιδιών της νηπιακής και πρωτοσχολικής ηλικίας με τον ιστορικό χρόνο.

λάβει το χαρακτήρα μιας απλής παρουσίασης των εκθεμάτων που δεν προσφέρει όλα εκείνα που θα μπορούσαν να αντληθούν από μια αντίστοιχη εμπειρία: γνώσεις, αισθητική καλλιέργεια, έναυσμα για περαιτέρω ερευνητικό ενδιαφέρον και εμπειρίες που θα μείνουν χαραγμένες στα παιδιά και, αν μη τι άλλο, θα τα ωθήσουν να επιζητήσουν και στο μέλλον ανάλογες επισκέψεις.

Αν επιχειρούσαμε να υποθέσουμε τους λόγους για τους οποίους μια επίσκεψη σε ένα μουσείο δεν κληρονομεί παρά ελάχιστες θετικές εμπειρίες σε ένα παιδί, και πέρα από τις εγγενείς αδυναμίες οργάνωσης και στελέχωσης στα μουσεία που απευθύνεται και σε παιδιά –και που πηγάζουν κυρίως από την ισχύτητα των κονδυλίων που προορίζονται για παρόμοια προγράμματα– θα μπορούσαμε ίσως να σταθούμε σε έναν βασικό, κατά τη γνώμη μου, παράγοντα που λειτουργεί ανασχετικά σε αυτές τις πρωτοβουλίες². Βασικό μειονέκτημα των επισκέψεων αυτών είναι το γεγονός ότι γίνονται χωρίς κανένα συγκεκριμένο παιδαγωγικό στόχο –πέρα ίσως από γενικολογίες και ξεπερασμένες εθνοκεντρικές φανφάρες, όπως «για να θαυμάσουν τα παιδιά τον πολιτισμό των προγόνων μας»–, χωρίς καμία προετοιμασία και συγκεκριμένο πλάνο της επίσκεψης από πλευράς του/της εκπαιδευτικού ή/και του ίδιου του μουσείου που υποδέχεται τα παιδιά αλλά δεν ενδιαφέρεται για την ποιότητα της εμπειρίας που θα αποκομίσουν.

Στην εργασία αυτή θα δοκιμάσουμε να θέσουμε ένα συγκεκριμένο στόχο που θα μπορούσε να κατακτήσει η επίσκεψη μιας τάξης παιδιών σε ένα αρχαιολογικό μουσείο και να περιγράψουμε μια πιθανή εφαρμογή της διαδικασίας που θα οδηγούσε με επιτυχία στην κατάκτησή του. Το ερώτημα-στόχος έχει να κάνει με το πώς θα μπορέσουμε να εκμεταλλευτούμε μια προγραμματισμένη επίσκεψη σε ένα τέτοιο χώρο, ώστε να αποκτήσουν τα παιδιά της πρωτοσχολικής ηλικίας (5-8 ετών) κάποιας μορφής αντίληψη κι εξοικείωση με τον ιστορικό χρόνο· πώς θα προετοιμάζαμε την επίσκεψή μας και ποιες τεχνικές θα χρησιμοποιούσαμε στον ίδιο το χώρο, ώστε να προσφέρει πραγματικά μια σπάνια εμπειρία μάθησης και ψυχαγωγίας στα παιδιά.

Με αφετηρία αυτό το ερώτημα θα γίνουν αναφορές σε βασικά ζητήματα που ορίζουν και οριοθετούν αυτή την προσπάθεια νηπιαγωγών και δασκάλων, όπως ο χαρακτήρας που έχει ένα παραδοσιακό αρχαιολογικό μουσείο στη χώρα μας και αν αυτός ο διαδεδομένος –και μάλλον απαρχαιωμένος– χαρακτήρας ενδείκνυται για τη φιλοξενία παρόμοιων εγχειρημάτων. Επιπλέον, θα προσπαθήσουμε να συγκεκριμενοποιήσουμε τους στόχους που πρέπει να τίθενται στην αφετηρία μιας παρόμοιας προσπάθειας αλλά και τους τρόπους με τους οποίους θα μπορούσε να γίνει η αξιολόγηση των αποτελεσμάτων. Δεν θα μπορούσαν να λείπουν επίσης κάποιες βασικές σκέψεις πάνω στους παράγοντες που δυσκολεύουν παρόμοια εγχειρήματα και οι οποίοι, πέρα από εκείνους που έχουν να κάνουν με την ίδια τη λειτουργία των μουσείων ως θεσμών –τις αντιλήψεις των ανθρώπων που τα στελεχώνουν και τις

² Σχετικά με την «προβληματική», όπως τη χαρακτηρίζει η Σοφία Βούρη, σχέση μουσείου και σχολείου, καθώς και τα δομικά προβλήματα που αντιμετωπίζει η Μουσειακή Αγωγή στη χώρα μας, βλ. Σοφία Βούρη 2002, 63-64.

λειτουργικές δυνατότητές τους ως χώροι-, συνδέονται και με τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των παιδιών έτσι όπως οριοθετούνται από την ηλικία τους. Στη συνέχεια θα γίνουν κάποιες προτάσεις για τεχνικές με τις οποίες θα γίνει πράξη η υπέρβαση των δυσκολιών που αντιμετωπίζει η γνωριμία των παιδιών με τον ιστορικό χρόνο. Οι προτάσεις αυτές θα γίνει προσπάθεια να τεθούν μέσα στο συγκεκριμένο πλαίσιο (ηλικιακά δεδομένα και λειτουργικοί περιορισμοί των ιδίων των μουσείων), αν και δεν θα λείψουν κάποιες σκέψεις σε μια ζητούμενη ιδανική κατάσταση όσον αφορά το δεύτερο σκέλος των περιορισμών.

2. Το μουσείο ως θεσμός

Τα μουσεία όπως τα ξέρουμε σήμερα, από την αφετηρία συγκρότησής τους κατά τη νεότερη εποχή συνδέθηκαν με κάποιες συγκεκριμένες κατευθύνσεις ως προς το χαρακτήρα τους και την εικόνα που θα έπρεπε να προβάλλουν προς το κοινό.

Οι απαιτήσεις της σύγχρονης εποχής, οι ιδεολογικές αναφορές όλων ανεξαιρέτως των κρατών-εθνών και –εν συνεχεία– οι ανασηματοδοτήσεις που έφερε το πέρασμα του χρόνου, αντικατοπτρίζονταν και προωθούνταν μέσα από τους ποικίλους φορείς αυτού του νέου, κυρίαρχου κανονιστικού λόγου. Φορείς της επίσημης ιδεολογίας των εθνών-κρατών έγιναν προφανώς και τα μουσεία όταν, στην επιτακτική ανάγκη τεκμηρίωσης των ιστορικών καταβολών του έθνους –άρα και των αναμφισβήτητων δικαιωμάτων για δημιουργία κράτους– κλήθηκαν να γνωρίσουν στο πλατύ κοινό (ημεδαπούς και αλλοδαπούς) κάποια από τα πιο εντυπωσιακά πειστήρια –αρχαιολογικά τεκμήρια– της διαχρονικότητας της κυρίαρχης φυλής η οποία αποτελούσε το νέο κράτος³.

Στην ελληνική περίπτωση το μουσείο ως θεσμός κλήθηκε εξ αρχής να προωθήσει παρόμοια προτάγματα. Παράλληλα, και στη συγκεκριμένη περίπτωση, από την πρώτη στιγμή η προσπάθεια αυτή πλαισιωνόταν αφενός από το ρομαντικό κλίμα της εποχής και αφετέρου από τον αλυτρωτισμό, έτσι όπως κωδικοποιήθηκε με τη «Μεγάλη Ιδέα» λίγα μόλις χρόνια μετά τη σύσταση του ελληνικού βασιλείου. Στην πάροδο των χρόνων και των δεκαετιών μουσεία κάθε είδους κλήθηκαν να προβάλλουν ζητούμενα και ανάγκες του κυρίαρχου κανονιστικού λόγου. Από τα αρχαιολογικά μουσεία περάσαμε στις λαογραφικές εκθέσεις και από την ενσωμάτωση της βυζαντινής περιόδου στην ελληνική ιστορία και την ίδρυση των βυζαντινών μουσείων, στα μουσεία της νεότερης

ιστορίας και της μνήμης της «κομμουνιστο-συμμοριτικής ανταρσίας».

Αντίστοιχα και στο οργανωτικό επίπεδο ο χαρακτήρας των μουσείων σε παγκόσμιο επίπεδο ακολούθησε τις επιταγές της συγκυρίας που κλήθηκε να υπηρετήσει, εγκαταλείποντας δειλά τα χαρακτηριστικά της πρώτης εποχής μόλις στις τελευταίες δεκαετίες. Σήμερα λοιπόν, μέσα από αυτή τη διαδικασία που αλλού έχει ήδη προχωρήσει και αλλού κάνει τα πρώτα αργά βήματά της (ανάμεσα στις περιπτώσεις που ταλανίζονται ακόμα από τις αντιδραστικές αγκυλώσεις του παρελθόντος είναι και η Ελλάδα), διακρίνουμε τα μουσεία σε «παραδοσιακά» και «μοντέρνα», προσθέτοντας ίσως και μια τρίτη κατηγορία, αυτή των «μεταμοντέρνων» (Νάκου 2002, 122-124), για την οποία όμως δεν θα κάνουμε καμία αναφορά, αφού δεν συνεισφέρει στο ζήτημα που θα προσπαθήσουμε να πραγματευτούμε.

Αυτό που θα πρέπει να συγκρατήσουμε είναι πως η σημερινή κατάσταση στα ελληνικά μουσεία, τόσο στο οργανωτικό και το λειτουργικό επίπεδο της ύπαρξής τους όσο και στο χαρακτήρα που διέπει το σύνολο του δικτύου των μουσείων στη χώρα μας, έλκει τα αίτια που την ορίζουν στις ίδιες τις συνθήκες συγκρότησης του ελληνικού κράτους, αρχικά με την ηγεμονία της αρχαιότητας στον εθνικό νομομοιοποιητικό λόγο, αργότερα με την ενσωμάτωση της βυζαντινής περιόδου, πάντα όμως με μια προσήλωση σε έναν αυστηρά οριοθετημένο λόγο περί παρελθόντος που θα έπρεπε να συμμορφώνει και τους ίδιους τους θεσμούς ανάδειξής του, τα μουσεία.

Πώς συνδέεται όμως αυτή η εισαγωγή περί μουσείων στο σύγχρονο κράτος-έθνος με την παιδαγωγική διάστασή τους; Η απάντηση, θεωρώ, έχει να κάνει με την εξής συλλογιστική: Είπαμε ότι ο λόγος περί παρελθόντος όρισε κατά ένα μεγάλο βαθμό και τον χαρακτήρα των περισσότερων μουσείων στη χώρα μας. Τα μουσεία αυτά θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως «παραδοσιακού τύπου», αφού τα εκθέματα παρουσιάζονται με έναν αυστηρό, ακαδημαϊκό τρόπο, αδιαφορώντας για τις ανάγκες της κοινωνίας που τα περιβάλλει, για τις ανάγκες των επισκεπτών τους, μεγάλων και μικρών (Νάκου 2000, 226-227). Αυτό ακριβώς είναι και η ουσία που πρέπει να συγκρατήσουμε. Εύκολα κάποιος συμπεραίνει ότι ο συγκεκριμένος χαρακτήρας δεν ανταποκρίνεται σε καμία περίπτωση στις απαιτήσεις και τις ανάγκες σύγχρονων μουσειοπαιδαγωγικών πρακτικών, πόσο μάλλον όταν αυτές απευθύνονται σε πολύ μικρά παιδιά. Το «τελετουργικό» μιας επίσκεψης σε κάποιο μουσείο περιοριζόταν –και μάλλον εξακολουθεί να περιορίζεται– σε μια απλή περιδιάβαση στο χώρο, σε μια αφήγηση των «παράξενων ιστοριών» των εκθεμάτων με άγνωστες λέξεις και ορολογία που καμία σχέση δεν έχει με τον κώδικα επικοινωνίας που πρέπει να χρησιμοποιείται με τα παιδιά, με βομβαρδισμό πληροφοριών που προφανώς εκείνα δεν είναι σε θέση να αναλύσουν, και όλα αυτά με τους αυστηρούς περιορισμούς που ισχύουν στον «ερό» χώρο του μουσείου⁴. Αν θέλουμε τα μουσεία να παίζουν έναν σύγχρονο μουσειοπαιδαγωγικό ρόλο, πρέπει να αναρωτηθούμε αν αυτός ο τρόπος επίσκεψης μιας ομάδας μικρών παιδιών εκπληρώνει

³ Θα είχε εξαιρετικό ενδιαφέρον μια μικρή ιστορική αναδρομή στην ιστορία των σύγχρονων μουσείων ως θεσμών που εξυπηρετούν συγκεκριμένα προτάγματα συγκυριών και εποχών, αλλά κάτι τέτοιο θα ξέφευγε από τις ανάγκες και τις απαιτήσεις της συγκεκριμένης εργασίας. Εντούτοις, και ως απαύγασμα, ας αναπαράγουμε κάποιες σημειώσεις της Ειρήνης Νάκου. «Το μουσείο δεν είναι μια σταθερή διαχρονική οντότητα. Οι στόχοι και οι λειτουργίες των μουσείων συνεχώς μεταβάλλονται και είναι ασυνεχείς, γιατί καθορίζονται από το παιχνίδι της κυριαρχίας και τις σχέσεις εξουσίας, όπως αυτές διαμορφώνονται κάθε φορά μέσα στο ιστορικό, κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο[...]. Τα μουσεία δεν υπήρξαν ποτέ ουδέτεροι θεσμοί, αλλά σε κάθε εποχή και σε κάθε τόπο συνδέονταν με τις επικρατούσες μορφές πολιτικής, κοινωνικής και πολιτισμικής εξουσίας και πρόβαλλαν αντίστοιχες αξίες». Ειρήνη Νάκου 2000, 225.

⁴ Για μια περιγραφή των προβλημάτων που χαρακτηρίζουν το πλαίσιο των επισκέψεων μικρών μαθητών στα μουσεία βλ. και Γιώργος Δάλκος 2002, 163-165.

έστω και στο ελάχιστο κάποιους από τους στόχους μας. Η γνώμη μου είναι: κατηγορηματικά όχι.

3. Οι στόχοι που θα μπορούσε να εκπληρώσει μια επίσκεψη μικρών παιδιών σε ένα μουσείο

Οι στόχοι που πρέπει να εκπληρώνονται από μια επίσκεψη παιδιών της νηπιακής και της πρωτοσχολικής ηλικίας σε ένα μουσείο θα μπορούσαν να είναι συγκεκριμένοι. Η γνωριμία με τον ιστορικό χρόνο, που θεωρώ πως θα έπρεπε να αποτελεί βασικό στόχο μιας τέτοιας επίσκεψης, ασφαλώς και δεν είναι δυνατό να καταστεί δυνατή με το τυπικό που τις γενιές του γραμμής περιγράψαμε πιο πάνω. Το στοίχημα από την άμεση επαφή των παιδιών με τα εκθέματα ενός (αρχαιολογικού) μουσείου είναι να μπορέσουν τα παιδιά να μεταφερθούν στο χρόνο, στη βάση του δικού τους αντιληπτικού οπλοστασίου. Να δουν ότι υπάρχει και ένας «άλλος χρόνος», να κατανοήσουν το «τότε» μέσα από το «τώρα». Πώς θα μπορούσε να γίνει αυτό; Θεωρώ ότι τα μουσεία μάς προσφέρουν εκείνα τα εργαλεία που δεν έχουμε στη διάθεσή μας σε μια αίθουσα, είτε αυτή είναι νηπιαγωγείου είτε των πρώτων τάξεων του δημοτικού σχολείου. Ως «εργαλεία» εννοώ τα ίδια τα αντικείμενα που εκτίθενται στο χώρο.

Η εξοικείωση με τον ιστορικό χρόνο βρίσκεται στα μέσα που θα χρησιμοποιηθούν την επίτευξή της. Εν συνεχεία το στοίχημα επαναπροσδιορίζεται και ορίζεται μέσα από τον στόχο να «δουν» τα παιδιά τους χρήστες αυτών των αντικειμένων που εκτίθενται στα μουσεία, να αντιληφθούν ότι αυτά τα αντικείμενα, που τώρα βρίσκονται σε κοινή θέα, είχαν χρηστικό ρόλο, να εντάξουν, εντέλει, τα αντικείμενα στα δικά τους διανοητικά δεδομένα. Αυτή η διαδικασία είναι φυσικό να επιτυγχάνεται πολύ πιο εύκολα σε χώρους που ευνοούν την άμεση κατανόηση, όπως είναι ένας επί τούτου διαμορφωμένος αρχαιολογικός χώρος ή το μουσείο που μας ενδιαφέρει.

Βέβαια, η ικανότητα των παιδιών στη νηπιακή και πρώτη σχολική ηλικία να κάνουν λογικές-αιτιολογικές σκέψεις βάσει της συνέχειας του χρόνου είναι, όπως είπαμε, περιορισμένη. Εντούτοις θα μπορούσαμε να οξύνουμε την ικανότητά τους να διακρίνουν το παρόν από το παρελθόν και να αναγνωρίζουν τη «διαφορετική απόδοσή τους» –μέσα από τα αντικείμενα– βάσει των ιδίων αναγκών που νιώθουν και τα ίδια στο σήμερα. Αυτή η διαδικασία μάθησης μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσα από προσωπικές εμπειρίες και βιωματικές διαδικασίες (Δημητριάδου 2002, 96-105) που μπορούν –και ενδείκνυται– να λαμβάνουν χώρα μέσα σε ένα μουσείο.

Μέσα στο μουσείο θα μπορέσουν τα παιδιά να κατανοήσουν ότι παιχνίδια και κούκλες (βλ. «ειδώλια»), κούπες, πιάτα και κάθε λογής δοχεία, βραχιόλια και κοσμήματα μπορούν να έχουν διαφορετικές μορφές από εκείνες που ήδη γνωρίζουν, και αυτή η διαφορετικότητα, μέσα από μια ενδεδειγμένη παιδαγωγική διαδικασία, ίσως αποτελέσει την αφετηρία για την κατάκτηση νέων διανοητικών δεδομένων, ίσως «μπορεί να δώσει ένα εννοιολογικό περιεχόμενο στο “τότε” και να καταστήσει σαφή το διαχωρισμό του από το “τώρα”» (Δημητριάδου 2002, 103).

Αυτό είναι μια κούκλα, ένα ποτήρι, ένα βραχιόλι. Γιατί είναι διαφορετική αυτή η κούκλα, αυτό το ποτήρι ή το βραχιόλι; Μήπως γιατί είναι μια κούκλα,

ένα ποτήρι, ένα βραχιόλι του «τότε»; Ίσως γιατί τα πολύ παλιά χρόνια υπήρχαν άνθρωποι –παιδιά σαν και τα ίδια– που έπαιζαν με ίδια αν και λίγο διαφορετικά παιχνίδια; Και γιατί υπάρχουν αυτές οι διαφορές;

Για να πετύχουμε τέτοιους προβληματισμούς των παιδιών, για να εκμεταλλευτούμε τις δυνατότητες που προσφέρει μια επίσκεψη σε ένα αρχαιολογικό μουσείο, πρέπει προφανώς να συντρέχουν κάποιες προϋποθέσεις. Και οι προϋποθέσεις αυτές δεν έχουν να κάνουν μόνο με τον ίδιο το χώρο του μουσείου (τη λειτουργικότητά του, για παράδειγμα, όταν απευθύνεται σε μικρά παιδιά). Έχουν να κάνουν και με την προεργασία που θα πρέπει να έχει γίνει τόσο στο περιβάλλον της τάξης όσο και στο οικογενειακό.

4. Η προετοιμασία της γνωριμίας με τον ιστορικό χρόνο

Ας υποθέσουμε ότι ως εκπαιδευτικοί σε μία τάξη παιδιών πρωτοσχολικής ηλικίας θέλουμε να τους εμφυσήσουμε σταδιακά, και με ένα σύγχρονο παιδαγωγικό τρόπο, την έννοια του ιστορικού χρόνου στη νόησή τους. Ας υποθέσουμε ότι αυτός ο στόχος θέλουμε να ολοκληρωθεί μέσα από μια επίσκεψή μας σε ένα αρχαιολογικό μουσείο, που, εκτός των άλλων, θα μπορούσε να παίξει το ρόλο και ενός μελλοντικού πλαισίου αναφοράς για ηθικοπλαστικούς ή/και «εθνικούς-συνειδησιακούς» στόχους που, ούτως ή άλλως, αποτελούν βασικές πτυχές του εκπαιδευτικού συστήματος στην Ελλάδα. Θα μπορούσαμε να ξεκινήσουμε κατευθείαν από την επίσκεψη σε ένα αρχαιολογικό μουσείο; Ασφαλώς και ναι. Αλλά τι πιθανότητες επιτυχίας θα είχαμε, αν δεν εφαρμόζαμε μια σταδιακή προσέγγιση μέσα από μοντέλα σκέψης που αποτελούν ήδη κτήμα των παιδιών;

Μια πρώτη μέριμνα, που θα βοηθούσε στην υλοποίηση του στόχου και θα προετοίμαζε την επίσκεψή μας στο μουσείο, είναι το να συνηθίζαμε τα παιδιά (ή τα νήπια) να χρησιμοποιούν λέξεις όπως «τώρα», «τότε», «πριν», «μετά», «παλιός», «καινούριος» κλπ. Επίσης, λέξεις που χρησιμοποιούνται στο καθημερινό λεξιλόγιο για να μετρηθεί ο χρόνος, όπως «λεπτά», «ώρες», «μέρες», «εβδομάδες», «μήνες» και «χρόνια», θα συμπλήρωναν την εξοικείωση των παιδιών με τα γλωσσικά εργαλεία περιγραφής του ιστορικού χρόνου. Σε αυτή μας την προσπάθεια θα μπορούσαμε να απευθυνθούμε και στους γονείς, ενθαρρύνοντάς τους να χρησιμοποιούν και αυτοί μπροστά στα παιδιά αντίστοιχη φρασεολογία (O'Hara 2001, 116).

Μια άλλη μέθοδος που θα μπορούσε να βοηθήσει στην εξοικείωση των παιδιών με τον χρόνο είναι η χρησιμοποίηση χρονοδιαγραμμάτων. Για παράδειγμα, ως μορφή δραστηριότητας στην αίθουσα θα μπορούσαμε να ζητήσουμε από τα παιδιά να ζωγραφίσουν την ώρα της άφιξής τους στο νηπιαγωγείο, την ώρα της «παρεούλας», την ώρα του φαγητού, την ώρα του διαλείμματος και την ώρα του σχολάσματος που οι γονείς τους τα συνοδεύουν στο σπίτι. Μετά, θα ζητούσαμε από τα παιδιά να βάλουν στη σωστή σειρά αυτά τα επεισόδια της ημέρας τους, ώστε να κατανοήσουν ότι υπάρχει μια σειρά που καθορίζεται από τον χρόνο. Ασφαλώς και θα μπορούσαμε να φτιάξουμε μια σειρά χρονοδιαγραμμάτων από πράγματα που συμβαίνουν και που τα παιδιά θα ήταν σε θέση να κατανοήσουν.

Τον ίδιο σκοπό θα εξυπηρετούσε και η επίδειξη –που θα ακολουθηθεί από μια συζήτηση στην τάξη– μιας σειράς παλιών φωτογραφιών των ίδιων των παιδιών ή και των γονιών και των παππούδων τους, ώστε να μπορέσουν τα παιδιά να κατανοήσουν την επίδραση του χρόνου στους ανθρώπους (η *μαμά όταν πήγαινε σχολείο και ο μπαμπάς όταν ήταν νέος φαίνονται διαφορετικοί από τώρα, το ίδιο και οι παππούδες-γιαγιάδες*) αλλά και στα ίδια τα αντικείμενα (η παλιά ασπρόμαυρη-ξεθωριασμένη φωτογραφία συγκριτικά με τη νεότερη) (Ο’Hara 2001, 85-88). Αντίστοιχα αποτελέσματα –και μάλλον αυτό θα ήταν η καλύτερη εισαγωγή στις τεχνικές που θα χρησιμοποιήσουμε στο μουσείο– θα μπορούσε να έχει και η παρουσίαση παλιών παιχνιδιών (κούκλες κλπ.) που ίσως έχουν φυλάξει οι γονείς των παιδιών.

5. Η επίσκεψη σε ένα μουσείο ως μέσο εξοικείωσης των παιδιών με τον ιστορικό χρόνο

Τι γίνεται όμως με το χώρο ενός μουσείου; Πώς εκμεταλλευόμαστε το συγκεκριμένο περιβάλλον για να προσφέρουμε στα παιδιά ένα νέο πλαίσιο αντίληψης; Τι παραπάνω έχει να προσφέρει ένας τέτοιος χώρος στην προσπάθεια εξοικείωσης των παιδιών με τον ιστορικό χρόνο;

Πρέπει αρχικά να μην ξεχνάμε εκείνο που μας δίδαξε ο Piaget και που αποτελεί έκτοτε βασικό αξίωμα της παιδαγωγικής –έτσι όπως υιοθετήθηκε και επεκτάθηκε από τις πιο σύγχρονες κονστрукτιβιστικές προσεγγίσεις–: η γνώση αποτελεί μια διαδικασία που οικοδομείται από το άτομο μέσα από μια διαδικασία αλληλεπίδρασης και προσαρμογής της ήδη υπάρχουσας γνώσης στις νέες εμπειρίες που προσφέρει το περιβάλλον, καλώντας και υποχρεώνοντας το παιδί να οργανώσει νέα νοητικά μοντέλα (Νικονάνου 2010, 82-83). Το μουσείο λοιπόν, στην περίπτωση μας, καλείται να αντεπεξέλθει ως πλατφόρμα που θα προαγάγει τη νέα γνώση, ως χώρος που θα φιλοξενήσει σύγχρονες παιδαγωγικές μεθόδους.

Μπορεί όμως η σύγχρονη μουσειακή παιδαγωγική να βρει πρόσφορο έδαφος στη χώρα μας; Μπορεί το ίδιο το μουσείο να ξεπεράσει δομές και χαρακτηριστικά που το προσδιορίζουν εδώ και δεκαετίες και να λειτουργήσει με ένα νέο σύγχρονο τρόπο; Η απάντηση είναι ότι όχι μόνο μπορεί αλλά και επιβάλλεται από τις ίδιες τις συνθήκες της εποχής μας. Το ολοένα και πιο απαιτητικό οικονομικό περιβάλλον, οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα μουσεία ως προς την επιβίωσή τους σε μια ούτως ή άλλως δύσκολη συγκυρία για τη χώρα μας, υπαγορεύουν την ανάγκη να εγκαταλειφθεί η «τοτεμική» αντίληψη των χώρων αυτών ως «μουσειών-ναών» και να εξελιχθούν σε χώρους που θα προάγουν τη γνώση μέσα και από τη διασκέδαση. Και όταν αναφερόμαστε στον όρο «διασκέδαση» δεν εννοούμε, φυσικά, την άναρχη υιοθέτηση πρακτικών που θα μπορούσαν να προσβάλουν ακόμα και μια σύγχρονη αντίληψη περί μουσείων. Πολύ απλά, τα ίδια τα μουσεία πρέπει να ξεπεράσουν αγκυλώσεις του παρελθόντος και να εστιάσουν στους τρόπους με τους οποίους το μουσείο θα γίνει χώρος εμπειρίας και γεγονότων, αφού άλλωστε «η μάθηση και η ψυχαγωγία αναγνωρίζονται ως εξίσου σημαντικά στοιχεία που αλληλοσυμπληρώνονται» (Νικονάνου 2010, 77). Και αυτή η προσφορά «εμπειριών» αποτελεί το καλύτερο

εργαλείο στην προσπάθειά μας να γνωρίσουμε στα μικρά παιδιά τον ιστορικό χρόνο.

Πριν εστιάσουμε περισσότερο σε αυτές τις «εμπειρίες» ψυχαγωγίας (και γνώσης) που καλούμαστε να προσφέρουμε στα παιδιά μέσα σε ένα μουσείο, καλό θα είναι να επιμεινουμε λίγο περισσότερο στο γιατί το μουσείο αποτελεί ιδανικό σκηνικό για ένα παρόμοιο εγχείρημα. Η απάντηση δεν θα μπορούσε να είναι άλλη πέρα από την επίδραση που μπορούν να έχουν στους επισκέπτες τα ίδια τα εκθέματα του μουσείου: τα αντικείμενα. Πέρα από τη χρηστική αξία που είχαν τα αντικείμενα ενός μουσείου στην εποχή τους, και στην οποία θα επανέλθουμε πιο κάτω, η προσέγγιση που θα τους επιφυλάξουμε μέσα από μια προσεκτικά επιλεγμένη εκπαιδευτική διαδικασία αποτελεί μια ευκαιρία μεταγωγής πληροφοριών που μπορούν να αφομοιώσουν τα μικρής ηλικίας παιδιά. Η ίδια η υλικότητα των αντικειμένων προσφέρεται για διαδικασίες μάθησης και αφομοίωσης μέσα από την προσωπική εμπειρία. Άλλωστε είναι κοινώς αποδεκτή η εισηγήση του Piaget ότι το παιδί επωφελείται τα μέγιστα από τη διάδρασή του με τα αντικείμενα, μέσω της άντλησης της γνώσης που προκύπτει από τη μεσολάβηση των αισθήσεών του πάνω στις φυσικές ιδιότητες των αντικειμένων. Τα αντικείμενα, λοιπόν, προσφέρονται για να κινητοποιήσουν τη φαντασία των μικρών παιδιών⁵, προσφέρονται για να τους «μιλήσουν» (Νάκου 2000, 230-231. Νικονάνου 2010, 78-79). Το στοιχείο για εμάς είναι να μπορέσουν τα παιδιά να ερμηνεύσουν και να αποκωδικοποιήσουν τα μηνύματα αυτά στη βάση της κατανόησης του ιστορικού χρόνου, δηλαδή να εντάξουμε τα αντικείμενα αυτά στα ήδη γνωστά διανοητικά τους μοντέλα, ώστε να γίνει δυνατή η μετεγγραφική νέων μοντέλων σκέψης.

Πώς όμως θα μπορέσουμε να κάνουμε τα αντικείμενα ενός μουσείου να «μιλήσουν» στα παιδιά; Πώς θα καταφέρουμε να ολοκληρώσουμε το στόχο μας για γνωριμία των παιδιών με τον ιστορικό χρόνο μέσα στο χώρο ενός μουσείου; Για να κατανοήσουμε αυτή την πρόταση εξοικείωσης των παιδιών με τον ιστορικό χρόνο θα πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι η επίσκεψη με τα μικρά παιδιά σε ένα (αρχαιολογικό) μουσείο θα πρέπει να έχει έναν ψυχαγωγικό χαρακτήρα που απαιτεί τη δραστηριοποίηση των παιδιών και όχι την παθητικότητα που χαρακτηρίζει μια επίσκεψη που ακολουθεί το τυπικό της απλής παρουσίας των εκθεμάτων.

Για να λάβει όμως μια επίσκεψη στο μουσείο αυτό τον ψυχαγωγικό χαρακτήρα θα πρέπει να θέσουμε και κάποιους βασικούς κανόνες της παρουσίας μας στο χώρο. Μπορεί τελικά η επίσκεψη στο μουσείο να πάρει το χαρακτήρα «παιχνιδιού», αυτό όμως δεν σημαίνει ότι θα μειωθεί ο σεβασμός στο χώρο και στους υπόλοιπους επισκέπτες του. Η εφαρμογή κανόνων δεν σημαίνει πως θεωρούμε τον χώρο αποστειρωμένο. Αν ρωτούσαμε τα παιδιά, πώς θεωρούν ότι πρέπει να συμπεριφέρονται σε ένα μουσείο, θα παίρναμε ίσως απαντήσεις όπως «δεν τρέχουμε, δεν φωνάζουμε, δεν αγγίζουμε κλπ.», ως απόρροια στερεοτυπικών κανόνων συμπεριφοράς που έχουν μάθει να αναγνωρίζουν ως κανονικότητα. Σειρά μας στο σημείο αυτό είναι να δείξουμε στα παιδιά ότι

⁵ Πέρα και από την αναμφισβήτητη αισθητική τους αξία που μπορεί να αποτελέσει το έναυσμα για την περαιτέρω αισθητική τους αγωγή.

μπορούμε να υπερβούμε αυτές τις γενικευμένες απαγορεύσεις, έτσι ώστε να «καταναλώσουμε» το χώρο (Γαβριλάκη 2008, 78):

- Μέσα σε ένα μουσείο μπορούμε να μιλήσουμε.
Ας κάνουμε όλοι μαζί σιγά-σιγά ένα «α». Λίγο πιο δυνατά τώρα. Και ακόμα λίγο πιο δυνατά...
- Μέσα σε ένα μουσείο μπορούμε να κουνηθούμε.
Ας κάνουμε με τα χέρια μας διάφορα ζώα. Ας ξαπλώσουμε τώρα κάτω και ας κουνήσουμε όλοι μαζί χέρια και πόδια. Τι θα λέγατε να κάνουμε και μια τούμπα; Μπορούμε να μιμηθούμε τη βροχή ή τον κεραυνό χτυπώντας χέρια και πόδια;

Αφού υπερβούμε τα στερεότυπα ως προς την ελευθερία κινήσεων και ομιλίας στο χώρο, αφού τους δείξουμε ότι μπορούμε να μιλήσουμε και να κινηθούμε ελεύθερα, είναι πολύ πιο εύκολο να νιώσουν τα παιδιά άνετα και έτοιμα να προσλάβουν τις νέες εμπειρίες που θα τους προσφερθούν. Ένα επόμενο βήμα μας θα μπορούσε να είναι μια πρώτη εξοικείωσή τους με τα ίδια τα εκθέματα μέσα από απλές ερωταποκρίσεις που αφορούν τα φυσικά χαρακτηριστικά των αντικειμένων (Δάλκος 2002, 168-169).

*Τι σχήμα έχει αυτό το αντικείμενο;
Τι χρώμα, ή ποια χρώματα διακρίνετε;
Για τι ακριβώς θα μπορούσαμε να χρησιμοποιήσουμε ένα τέτοιο αντικείμενο;*

Αφού τα παιδιά αποκτήσουν άνεση με το χώρο και μια πρώτη εξοικείωση με τα εκθέματα γύρω τους, είναι μια καλή στιγμή να τους μιλήσουμε για τη μακρινή εποχή από την οποία προέρχονται αυτά τα αντικείμενα, την «εποχή των ούτε».

Έχετε μήπως ακούσει για την εποχή των ούτε; Υπέθεσα ότι όχι, γι' αυτό σκέφτηκα να έρθουμε εδώ στο μουσείο και να δούμε όλα αυτά τα πράγματα που προέρχονται από εκείνη την εποχή. Ξέρετε γιατί λέμε αυτή τη εποχή: «εποχή των ούτε»; Θα σας πω εγώ. Σε αυτή την εποχή δεν υπήρχαν ούτε τηλεόραση, ούτε αυτοκίνητα, ούτε γαριδάκια και πατατάκια, ούτε κομπιούτερ, ούτε βρόδες στα σπίτια για να πίνουν νερό, ούτε ψυγεία για να μη χαλάει το φαγητό, ούτε...

Με αυτό τον τρόπο προσπαθούμε να κάνουμε τα παιδιά να ορίσουν την εποχή εκείνη, τη «χώρα» εκείνη, με βάση τη δική τους εποχή, με βάση γνωστά σχήματα από τη ζωή τους.

Μετά την εισαγωγή στην «εποχή των ούτε», που τόσο παράξενη φαίνεται στα παιδιά, αφού δεν υπήρχαν πολλά από εκείνα που αποτελούν εκφράσεις της δικής τους ζωής, χρησιμοποιούμε τα ίδια τα εκθέματα του μουσείου, τα αντικείμενα από εκείνη την εποχή, ώστε να δημιουργήσουμε τις γέφυρες που θα κάνουν κατανοητό αυτό τον κόσμο. Και αν ακόμα δεν υπήρχε η τηλεόραση ή τα αυτοκίνητα, υπήρχαν χιλιάδες άλλα πράγματα που είναι ίδια με τα δικά μας. Χρησιμοποιώντας μια ρεπλίκα ενός ειδώλιου από αυτά που υπάρχουν ως εκθέματα σε οποιοδήποτε αρχαιολογικό μουσείο, τους δείχνουμε ότι αυτά τα ειδώλια είναι στην πραγματικότητα κούκλες, όπως εκείνες με τις οποίες παίζουν και σήμερα. Δεν διαφέρουν και πολύ από τις δικές τους, εκτός ίσως από το υλικό που είναι κατασκευασμένες. Ζητάμε από

τα παιδιά να παίζουν με το «ειδώλιο» όπως θα έπαιζαν με μια δική τους κούκλα.

Αντίστοιχα εξοικειώνουμε τα παιδιά με τα κοσμήματα που βρίσκονται στις προθήκες ενός αρχαιολογικού μουσείου:

Τι σας θυμίζει αυτό; Η μαμά σας φοράει σκουλαρίκια και βραχιόλια; Θα μπορούσαν μήπως να είναι και αυτά τα αντικείμενα κάτι τέτοιο;

αλλά και με τους αμφορείς με τα γεωμετρικά σχέδια και τα υπόλοιπα καθημερινά σκευή:

Και αυτό τι θα μπορούσε να είναι; Έχετε στο σπίτι σας κανάτες που η μαμά και ο μπαμπάς βάζουν νερό ή κρασί στα ποτήρια; Και αυτά τα δοχεία εμένα μου μοιάζουν με πιάτα και ποτήρια, εσείς τι λέτε; Θέλετε να κάνουμε πως τρώμε και πίνουμε μέσα από αυτά τα αντικείμενα; Ας κρατήσει κάποιος τη μικρή αυτή κανάτα και ας βάλει νερό στα ποτήρια όλων μας.

Η όσο το δυνατό μεγαλύτερη εξοικείωση με τα αντικείμενα ενός αρχαιολογικού μουσείου βοηθά να κατέβουν τα αντικείμενα αυτά στο επίπεδο των παιδιών, να δείχνει η χρηστική τους αξία και, μέσω αυτής της αποκάλυψης, οι ίδιοι οι χρήστες των αντικειμένων. Αυτός άλλωστε είναι και ο στόχος που πρέπει να επιτύχουμε: να δουν δηλαδή τα παιδιά ότι τα αντικείμενα αυτά χρησιμοποιούνταν από ανθρώπους σαν και τους σημερινούς, για να ικανοποιήσουν ανάγκες σαν και τις δικές μας: να τραφούν, να πιουν νερό, να παίξουν και να στολίσουν το σώμα τους. Μόνο μέσα από αυτή τη διαδικασία μπορεί να γίνει πραγματικότητα η ερμηνεία και η κατανόηση του παρελθόντος, «η οποία αναφέρεται στο νόημα, δηλαδή στη νοηματική οικειοποίηση των δεδομένων, καλύπτοντας το κενό μεταξύ του παρόντος και του άγνωστου [και εν πολλοίς ακατανόητου] παρελθόντος» (Γαβριλάκη 2000/2003, 350).

Το «παιχνίδι» όμως στη φαντασία των παιδιών προφανώς δεν τελείωσε. Ίσα-ίσα που τώρα έχουμε θέσει τις βάσεις για να εδραιώσουμε αυτά τα νέα ερεθίσματα στο μυαλό τους. Η αφήγηση από μέρους μας μιας ιστορίας, ενός παραμυθιού με ήρωες τους χρήστες των αντικειμένων θα αποτελούσε την ενδεδειγμένη συνέχεια. Ένα παραμύθι που θα είχε πρωταγωνιστές μια οικογένεια που τρώει δίπλα στη φωτιά, με τα μαγευτικά σκευή στις προθήκες, τα αγγεία που χρησιμοποιούσε για να αποθηκεύει τα τρόφιμα, τα στολίδια για να δείχνει πιο όμορφη η μητέρα, οι κούκλες για να παίζουν τα παιδιά. Κατά τα άλλα η φαντασία μας θα αποτελούσε το τελευταίο σύνορο του παραμυθιού: η οικογένεια μετακινείται με τα γαϊδουράκια γιατί δεν υπήρχαν αυτοκίνητα, ο μπαμπάς αγοράζει από έναν κύριο που φτιάχνει «κούκλες» ένα δώρο για το παιδί του, το χειμώνα που κρυώνουν φοράνε δέρματα από ζώα και κρύβονται σε σπηλιές που τους προσφέρουν προστασία από τη βροχή και το χιόνι. Φυσικά, καθ' όλη τη διάρκεια της αφήγησής μας ενθαρρύνουμε τα παιδιά να την εμπλουτίσουν με λεπτομέρειες: π.χ. *πώς ήταν ντυμένη αυτή η οικογένεια, αφού στην «εποχή των ούτε» δεν υπήρχαν παντελόνια και μπουφάν;* Ένα άλλο παραμύθι θα μπορούσε να αφορά το πώς βρέθηκαν τα αντικείμενα αυτά. *Το χτίσιμο ενός σπιτιού εδώ πιο κάτω, το σκάψιμο για τα θεμέλιά του, έφερε στο φως αυτά τα πολύ παλιά αντικείμενα. Κοιτάζτε, η*

μουλντόζα που έσκαβε έσπασε κατά λάθος αυτό το αγγείο. Ευτυχώς, μπορέσαμε και το κολλήσαμε. Με αυτό τον τρόπο, με τη διήγηση παραμυθιών και ιστοριών, το αποτέλεσμα είναι να έχουμε μια συναισθηματική εμπλοκή των παιδιών με το χώρο και τα εκθέματα αλλά και να λειτουργήσουν τα παραμύθια ως σύνδεσμοι των δραστηριοτήτων που εφαρμόσαμε μέχρι τώρα και εκείνων που σχεδιάζουμε για τη συνέχεια (Νικονάνου 2010, 99).

Η δραματοποίηση θα μπορούσε να αποτελέσει μια τελευταία δραστηριότητα για τα παιδιά στο χώρο ενός μουσείου, είτε ως εμπλουτισμός μιας αφήγησης σαν αυτή που περιγράψαμε πιο πάνω, είτε με αυτόνομο τρόπο. Μια μορφή απλής δραματοποίησης θα μπορούσε να είναι ένα παιχνίδι στο οποίο τα παιδιά μιμούνται τις στάσεις κάποιων αγαλμάτων, δίνοντας μία ακόμα ευκαιρία να αναρωτηθούν για τα ρούχα ή τη γύμνια τους, τη στάση που έχουν, ακόμα και για το χτένισμα στις μορφές που απεικονίζονται. Αν υπήρχε η δυνατότητα μιας στοιχειώδους μεταμπίεσης από πλευράς του εκπαιδευτικού, έτσι ώστε τα παιδιά να «δουν» για ακόμη μια φορά ανθρώπους της «εποχής των ούτε» – να τους παρουσιάσει τα εκθέματα ή και να απαντήσει σε τυχόν ερωτήσεις τους– θα μπορούσαμε να πετύχουμε ακόμα πιο θαυμαστά αποτελέσματα. Ακόμα πιο δύσκολο, αλλά ίσως και με αντίστοιχα μεγαλύτερη επίδραση στα μικρά παιδιά, καθώς προϋποθέτει μια προεργασία που θα προηγούνταν της επίσκεψης στο μουσείο ή έστω μια σύντομη επιτόπια προετοιμασία, είναι να οργανωνόταν από τα ίδια τα παιδιά μαζί με τη δασκάλα-νηπιαγωγό ένα παιχνίδι ρόλων βάσει της εποχής και των εκθεμάτων που βρίσκονται στο μουσείο ή μια προσπάθεια αναπαράστασης της ζωής κατά την «εποχή των ούτε» (Νικονάνου 2010, 101-106).

Η επιστροφή στην τάξη ή και το τέλος των δραστηριοτήτων που περιγράψαμε πιο πάνω στο χώρο του μουσείου εν είδει επιτόπιας αξιολόγησης της εμπειρίας, θα μπορούσε να συμπληρώσει την όλη διαδικασία. Καταρχάς θα βοηθούσε μια μικρή συζήτηση, η οποία θα είχε το χαρακτήρα προβληματισμού και αποτύπωσης της εμπειρίας. Τα παιδιά θα μπορούσαν να εκφράσουν απορίες και ο παιδαγωγός να συμπληρώσει και να επαναλάβει ζητήματα που θα έκρινε πως έρχζαν περισσότερων διευκρινίσεων. Σε ένα δεύτερο επίπεδο τα παιδιά θα μπορούσαν να ζωγραφίσουν τα εκθέματα που τους έκαναν εντύπωση ή και μια σκηνή της ζωής της «εποχής των ούτε». Ακόμα και η σχεδίαση ενός ακόμα χρονοδιαγράμματος, σε σύγκριση με εκείνα που έχουν ήδη σχεδιάσει τα παιδιά και που τους είναι λίγο-πολύ πιο οικεία, που θα περιλάμβανε την «εποχή των ούτε» και τη σημερινή, θα μπορούσε να έχει τα αποτελέσματα που αναζητάμε. Στο χώρο του νηπιαγωγείου θα μπορούσε να γίνει ακόμα και μια δραστηριότητα στην οποία τα παιδιά, με τη βοήθεια και την καθοδήγηση του εκπαιδευτικού, θα έφτιαχναν, χρησιμοποιώντας πηλό, αργεία και «κούκλες» (ειδώλια) σαν αυτά που είδαν στο μουσείο.

Έχει σημασία πάντως να τονίσουμε ότι η γνωριμία ενός παιδιού με τον ιστορικό χρόνο, τα νέα μοντέλα σκέψης που μπορούμε να επιχειρήσουμε να τους εντυπώσουμε, μπορούν να γίνουν πραγματικότητα μόνο με μορφές βιωματικής μάθησης, μόνο μέσα από παιχνίδι που αποτελεί ίσως τον μοναδικό τρόπο –ειδικά στα παιδιά της νηπιακής

ηλικίας– να γνωρίσουν τον κόσμο και να εξοικειωθούν με νέα διανοητικά σχήματα. Και αυτός είναι ο λόγος που θεωρούμε ότι ο χώρος ενός μουσείου – αρχαιολογικού στην περίπτωση μας– μπορεί να αποτελέσει το κατάλληλο περιβάλλον για να επιτύχουν οι επιδιώξεις μας. Εντούτοις γνωρίζουμε ότι οι χώροι ενός μουσείου στη χώρα μας δεν μπορούν να αντεπεξέλθουν –σήμερα τουλάχιστον– σε αυτή τη διάσταση του ρόλου τους. Ειδικά διαμορφωμένοι μουσειακοί χώροι, οπτικοακουστικό υλικό που απευθύνονται σε παιδιά και ειδικοί εργαζόμενοι που θα έχουν παιδαγωγική επάρκεια θα μπορούσαν να προάγουν τη μουσειακή παιδαγωγική και να συμβάλλουν, κατ' επέκταση, στην επίτευξη στόχων, όπως είναι η πρώτη γνωριμία με τον ιστορικό χρόνο.

Βιβλιογραφία

- Βούρη, Σοφία, «Μουσείο και συγκρότηση εθνικής ταυτότητας», στο: Γιώργος Κόκκινος – Ευγενία Αλεξιάκη (επιμ.), *Διεπιστημονικές προσεγγίσεις στη μουσειακή αγωγή*, Αθήνα 2002, 55-65.
- Δάλκος, Γιώργος, «Η στρατηγική ανάπτυξης μουσειοπαιδαγωγικών προγραμμάτων για την πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση», στο: Γιώργος Κόκκινος – Ευγενία Αλεξιάκη (επιμ.), *Διεπιστημονικές προσεγγίσεις στη μουσειακή αγωγή*, Αθήνα 2002, 163-178.
- Γαβριλάκη Ειρήνη, «Ορισμός, μεθοδολογία και στόχοι των εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Από τον Πρεβέρ στον Μπρεχτ». *Κρητολογικά Γράμματα* 18 (2000/2003), 345-352.
- Γαβριλάκη Ειρήνη, «Το Μουσείο σαν παιχνίδι ή η Αλική στη χώρα των θαυμάτων». *Επιστήμες Αγωγής*, τεύχος 2 (2008), 77-84.
- Δημητριάδου, Κατερίνα, *Ιστορία και Γεωγραφία στην πρώτη σχολική ηλικία: Εφαρμογή και αξιολόγηση μιας εκπαιδευτικής παρέμβασης στον ιστορικό χώρο*. Θεσσαλονίκη 2002.
- Δρακάκη, Καλλιόπη, «Δυνατότητες μουσειακής αγωγής στο νηπιαγωγείο». *Αισθητική Αγωγή*, τεύχος 3 (2003), 20-24.
- Νάκου Ειρήνη, «Ιστορική γνώση και μουσείο». *Μνήμων*, τεύχος 22 (2000), 221-237.
- Νάκου Ειρήνη, *Μουσεία: εμείς, τα πράγματα και ο πολιτισμός*. Αθήνα 2001.
- Νάκου, Ειρήνη, «Το επιστημολογικό υπόβαθρο της σχέσης μουσείου, εκπαίδευσης και ιστορίας», στο: Γιώργος Κόκκινος – Ευγενία Αλεξιάκη (επιμ.), *Διεπιστημονικές προσεγγίσεις στη μουσειακή αγωγή*, Αθήνα 2002, 115-128.
- Νικονάνου Νίκη, *Μουσειοπαιδαγωγική: από τη θεωρία στη πράξη*. Αθήνα 2010.
- Ντεκάστρο, Μαρίζα – Βαλαβάνης, Πάνος, *Μικρές ιστορίες του Μουσείου: θησαυροί του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου*. Αθήνα 2004.
- O'Hara, Lucy – O'Hara, Mark, *Teaching History 3-11: the essential guide*, London – New York 2001.

* * * * *

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Τα ηθικά διδάγματα των δύο μύθων

Βασιλεία-Ιωάννα Φουντοραδάκη

«Ο Λαγός και η Χελώνα» – «Ο Ήλιος και ο Βοριάς».

Ποιος μύθος είναι καταλληλότερος για την ηθική διαπαιδαγώγηση των νηπίων;

Μικρή αναφορά στον Αίσωπο

Ο Αίσωπος ήταν αρχαίος Έλληνας μυθοποιός. Θεωρείται ιδρυτής του λογοτεχνικού είδους που σήμερα ονομάζεται παραβολή ή αλληγορία. Για τη ζωή του δεν υπάρχουν ακριβείς και συγκεκριμένες πληροφορίες, από πολλούς μάλιστα αμφισβητείται ακόμα και η ύπαρξή του.

Είναι ο διασημότερος από τους αρχαίους μυθοποιούς και θεωρείται ο κορυφαίος της διδακτικής μυθολογίας. Αξίζει να σημειωθεί ότι δεν έγραψε ούτε μια λέξη, αλλά όλους τους μύθους τους διηγιόταν προφορικά.

Η γέννησή του τοποθετείται τον 7^ο αιώνα π.Χ., η δράση του όμως τον 6^ο αιώνα π.Χ. Τόπος καταγωγής του αναφέρεται η Φρυγία, κατ' άλλους η Σάμος ή η Θράκη, οι Σάρδεις, η Αίγυπτος και η Αφρική (Αιθιοπία). Ήταν ταπεινής καταγωγής, τέρας ασχίμας, αλλά ευφυέστατος. Όσο ζούσε ήταν δούλος.

Οι μύθοι του ήταν 359 και πολύ σύντομοι. Οι ήρωές του ήταν άνθρωποι χαρακτήρες, θεοί και κυρίως ζώα με ανθρώπινες ιδιότητες. Ο χαρακτήρας των μύθων του είναι ηθικοδιδακτικός, συμβολικός και αλληγορικός.

Περίληψη των δύο μύθων

«Ο Ήλιος και ο Βοριάς»

Μια φορά ο Ήλιος και ο Βοριάς διαφώνησαν για το ποιος από τους δυο είναι ο δυνατότερος. Για να βγάλουν συμπέρασμα, έβαλαν στοίχημα ποιος από τους δυο θα κατάφερε να κάνει ένα διαβήτη να βγάλει τα ρούχα του. Όσο πιο πολύ φυσούσε ο Βοριάς, τόσο περισσότερο ανάγκαζε το διαβήτη να προστατεύεται με όλο και πιο πολλά ρούχα. Ενώ ο Ήλιος πολύ γρήγορα τον ανάγκασε να βγάλει τα ρούχα του για να αντέξει τη ζέση, ώσπου στο τέλος βούτηξε στο ποτάμι για να δροσιστεί. Τελικά, ο Βοριάς αναγκάστηκε να παραδεχτεί ότι ο Ήλιος είναι δυνατότερος από αυτόν.

«Ο Λαγός και η Χελώνα»

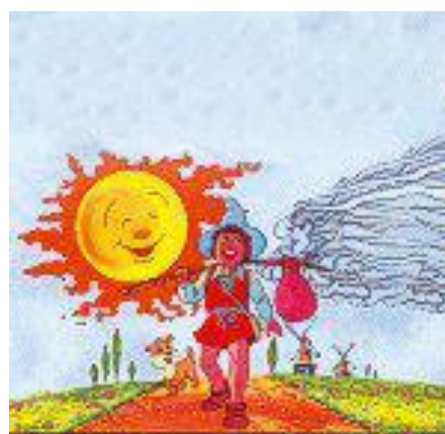
Ένας λαγός κορόιδευε μια χελώνα, επειδή αυτή περπατούσε πολύ αργά. Η χελώνα τον προκάλεσε να κάνουν αγώνα δρόμου, για να δουν ποιος είναι πιο γρήγορος. Ο λαγός με γέλια, σίγουρος για τον εαυτό του, δέχτηκε. Το άλλο πρωί, με το σύνθημα της έναρξης του αγώνα, η χελώνα χωρίς να χάνει χρόνο, αργά αλλά σταθερά ξεκίνησε. Ο λαγός, σίγουρος ότι θα κερδίσει, το έριξε στον ύπνο. Ξεκίνησε κάποια στιγμή και όταν έφτασε στο τέρμα, βρήκε τη χελώνα να τον περιμένει νικήτρια.

Α': «Ο Ήλιος και ο Βοριάς»

- Πρέπει να γνωρίζεις καλά τις δυνάμεις και τις δυνατότητές σου, για να μην κινδυνέψεις να πέσεις σε παγίδες. Αν ο Βοριάς είχε αυτογνωσία και ήξερε καλά μέχρι πού φτάνουν οι δυνατότητες του, δεν θα επιδίωκε να συναγωνιστεί τον Ήλιο.

- Η ταπεινότητα είναι πιο πρακτική και πιο αποτελεσματική από την αλαζονεία. Ο Ήλιος, αντίθετα με το Βοριά, διέθετε πλήρη αυτογνωσία και χωρίς κομπασμό αποδέχτηκε την πρόκληση του Βοριά.

- Πρέπει να παραδεχόμαστε και να αναγνωρίζουμε την υπεροχή του άλλου. Ο Βοριάς, αν και ηττημένος, παραδέχτηκε την υπεροχή του Ήλιου χωρίς εγωισμό.

Β': «Ο Λαγός και η Χελώνα»

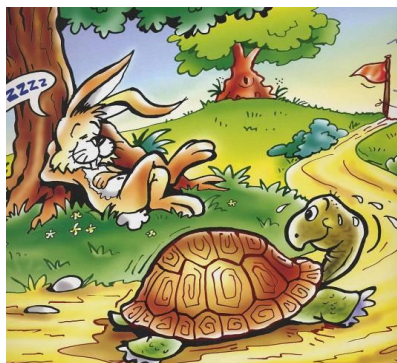
- Για να καταφέρουμε κάτι, δεν είναι αρκετές οι έμφυτες ικανότητες. Χρειάζεται προσπάθεια, εργατικότητα, προσήλωση στο στόχο και σωστή εκμετάλλευση ευκαιριών και χρόνου. Ο λαγός αρκέστηκε στις φυσικές ικανότητές του και δεν προσπάθησε καθόλου. Ενώ η χελώνα προσηλωμένη στο στόχο της εκμεταλλεύτηκε την αδιαφορία του λαγού, προσπάθησε όσο περισσότερο μπορούσε, ώσπου στο τέλος τον νίκησε.

- Δεν πρέπει να υποτιμούμε τις δυνάμεις των άλλων. Ο λαγός υποτίμησε τις ικανότητες της χελώνας και δεν μπήκε καν στη διαδικασία της σκέψης και της προσπάθειας.

- Για να επιτύχουμε τους στόχους μας πρέπει να επαγρυπνούμε και να λαμβάνουμε υπόψη μας ότι πολλές φορές η μεθοδικότητα και η σταθερότητα, περισσότερο από τις δυνάμεις μας, μπορεί να μας βοηθήσουν να πετύχουμε ακόμα και το ακατόρθωτο. Γιατί φαινομενικά ακατόρθωτο ήταν για τη χελώνα να νικήσει το λαγό· χρησιμοποιώντας όμως το μυαλό και την επιμονή της νίκησε.

- Πρέπει να αποδεικνύουμε την αξία μας όποτε χρειάζεται, με θεμιτά μέσα, χωρίς να χάνουμε το σεβασμό μας προς τους άλλους. Αυτό ακριβώς έκανε και η χελώνα, η οποία απέδειξε ότι μπορούσε να νικήσει το λαγό χωρίς καμία παρανομία, απλά και μόνο με το ζήλο και το πάθος της.

• Η αλαζονεία οδηγεί σε ολέθρια αποτελέσματα. Η αλαζονεία και η έπαρση του λαγού τον οδήγησαν στο να χάσει μια σίγουρη νίκη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Ποιος από τους δύο μύθους είναι καταλληλότερος για τα νήπια;

Για να απαντηθεί το ερώτημα αυτό, πρέπει να αναλύσουμε με προσοχή τους συγκεκριμένους μύθους και να δούμε ποιες ηθικές αξίες προβάλλονται στον καθένα από αυτούς και σε ποιο βαθμό είναι αντιληπτές από τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας, άρα κι εφαρμόσιμες στο μέλλον από αυτά.

Στον πρώτο μύθο: ο Ήλιος έχει αυτοπεποίθηση. Γνωρίζει καλά τη δύναμή του και δέχεται την πρόκληση του αλαζόνα Βοριά. Στο δεύτερο μύθο: ο λαγός έχει ξεπεράσει τα όρια της αυτοπεποίθησης και υπερισχύει σ' αυτόν ο εγωισμός και η υπερωνμία. Αυτό τον οδηγεί σε ήττα. Σίγουρος για τον εαυτό του δεν προσπαθεί καθόλου, δεν δραστηριοποιείται, αδιαφορεί. Ενώ η προσπάθεια, η προσήλωση στο στόχο και η λογική της χελώνας υπερισχύουν των φυσικών ικανοτήτων του λαγού, ο οποίος επαναπαύεται μόνο σε αυτές, θεωρώντας πως ακούν για τη νίκη.

Ο Ήλιος έχει αυτογνωσία, χωρίς να θεωρείται όμως υπερόπτης, ούτε έχει πρόθεση να ταπεινώσει το Βοριά. Απλώς θέλει να τον πείσει για την υπεροχή του με μία επί ίσοις όροις δοκιμασία. Χρησιμοποιεί τη δύναμή του, αφήνει όμως και τον αντίπαλο να χρησιμοποιήσει τη δική του, για να φανεί ο νικητής, χωρίς να προδικάζει το αποτέλεσμα της προσπάθειας του Βοριά, πράγμα που κάνει ο λαγός για την αντίπαλη χελώνα από την πρώτη στιγμή. Θεωρεί τον εαυτό του νικητή χωρίς καμιά αμφιβολία. Δεν προβληματίζεται ούτε στιγμή, δεν αφήνει κανένα περιθώριο για τυχόν διαφορετική έκβαση του αγώνα, υποτιμά, σχεδόν απορρίπτει τον αντίπαλό του. Πιστεύει ότι η φυσική του ικανότητα στο τρέξιμο είναι η μοναδική προϋπόθεση για τη νίκη. Δεν μπαίνει καν στη διαδικασία να σκεφτεί ότι μπορεί να υπάρχουν κι άλλες βασικές προϋποθέσεις για την εξασφάλιση της νίκης, επαναπαύεται, όλα τα αφήνει στην τύχη. Αδιαφορεί τελείως, επειδή θεωρεί δεδομένο το αποτέλεσμα. Υπεροψία σε όλο της το μεγαλείο.

Αντίθετα η χελώνα είναι ταπεινή, γνωρίζει τη φυσική της αδυναμία, αλλά εμπιστεύεται τον εαυτό της, πιστεύει ότι μπορεί να τα καταφέρει, αρκεί να χρησιμοποιήσει σωστά την εργατικότητα, την επιμονή, την υπομονή και το θάρρος της. Προσπερνά

την υποτίμηση του λαγού, δεν παραμένει παθητική και το αποτέλεσμα τη δικαιώνει.

Επιστρέφοντας στο μύθο «Ο Ήλιος και ο Βοριάς» συμπεραίνουμε ότι ναι μεν προωθείται ο ανταγωνισμός, αλλά στα όρια του θεμιτού, ενώ στο δεύτερο μύθο ξεφεύγει από αυτά τα όρια και στη θέση του θεμιτού ανταγωνισμού μπαίνει η αλαζονεία, η υπερωνμία, ο κομπασμός και η υποτίμηση του αντιπάλου. Βέβαια, η αναγνώριση της υπεροχής του αντιπάλου από το Βοριά είναι ένα πολύ θετικό μήνυμα στα πλαίσια της ηθικής διαπαιδαγώγησης, ενώ αντίθετα η παντελής έλλειψη παραδοχής της ανωτερότητας της χελώνας από το λαγό είναι κάτι αρνητικό. Με αυτόν τον τρόπο φαίνεται ότι ο εγωισμός και η έπαρση του λαγού είναι αγιάτρευτα.

Οι ηθικές αξίες που προβάλλονται στο πρόσωπο της χελώνας είναι πολύ ουσιαστικές για την απόκτηση στάσεων ζωής με ποιότητα. Η χελώνα διαθέτει πολλές αρετές: αυτοσυγκράτηση, σύνεση, μετριοπάθεια, πειθαρχία, σταθερότητα, επιμονή και υπομονή, προσήλωση στο στόχο – και φυσικά υπερέρχει του λαγού στις πνευματικές διαδικασίες. Χρησιμοποιεί το μυαλό της με άριστο τρόπο βάζοντας στην άκρη τη φυσική της αδυναμία. Δεν καταθέτει τα όπλα, δεν εγκαταλείπει την προσπάθεια ούτε στιγμή, αλλά χωρίς να χάνει χρόνο επιδίδεται στην επίτευξη του στόχου της μεθοδικά, ακούραστα, υπομονετικά.

Στην περίπτωση του Ήλιου και του Βοριά υπάρχει έλλειψη επίγνωσης των ορίων της δύναμης του Βοριά, ο οποίος παρασύρεται σε ένα αγώνα καταδικασμένο, γιατί συνάμα του λείπει η γνώση της δύναμης του ισχυρού αντιπάλου και επιτόλεια, όχι μόνο παρασύρεται, αλλά και προκαλεί ο ίδιος την τύχη του. Ευτυχώς που στο τέλος, τουλάχιστον, παραδέχεται ότι η δύναμή του είναι περιορισμένη σε σχέση με αυτήν του Ήλιου.

Ο ανταγωνισμός Ήλιου και Βοριά γίνεται μέσα στα επιτρεπτά όρια του θεμιτού, σχεδόν μετατρέπεται σε άμιλλα, αφού και οι δυο χρησιμοποιούν μόνο τις φυσικές τους ικανότητες και όχι κάποια άλλα πλάγια μέσα. Έτσι αποκαλύπτεται ο δυνατώτερος στο τέλος, με βάση μόνο την αξία του. Όπως λέει και ο Σάμιουελ Τζόνσον: «Όταν η άμιλλα μας οδηγεί σε ανύψωση του εαυτού μας, μόνο με την αξία μας και όχι με την ταπεινώση του συνανθρώπου μας, τότε είναι ένα από τα πιο μεγάλα παρορμητικά της δράσης.»

Στο μύθο «Ο Λαγός και η Χελώνα», φυσικά η χελώνα δεν άξιζε να κερδίσει το λαγό με βάση μόνο τις φυσικές της ικανότητες, αλλά όπως αποδεικνύεται, πολλές φορές οι ψυχικές αρετές μπορούν να οδηγήσουν σε πράγματα ακατόρθωτα. Και όπως είπε ο Όσκαρ Ουάλντ: «Εάν αξίζει να κάνεις κάτι, θα έπρεπε να είναι εκείνο που θεωρείται ακατόρθωτο.» Κι αυτό ακριβώς έκανε η χελώνα, το ακατόρθωτο, χάρη στην υπομονή, την επιμονή και την αδιάκοπη προσπάθειά της. Ενώ ο λαγός που θεωρούσε ότι ήταν σίγουρη η νίκη του και δεν προσπάθησε καν, απέτυχε παταγωδώς. Όμως, όπως είχε πει η Marie von Ebner-Eschenbahn: «Μία είναι η απόδειξη του 'μπορώ': το 'κάνω'.»

Ας δούμε τώρα από άποψη κατανόησης, ποιος από τους δύο μύθους είναι πιο κοντά στο νοητικό επίπεδο των παιδιών της προσχολικής ηλικίας, γιατί αυτό είναι απαραίτητη προϋπόθεση για να πετύχουμε το στόχο της ηθικής διαπαιδαγώγησης τους.

Στο μύθο «Ο Ήλιος και ο Βοριάς», οι έννοιες ήλιος-βοριάς, στα πλαίσια των ικανοτήτων τους και των αποτελεσμάτων που επιφέρουν στη ζωή, προϋποθέτουν και γνώσεις φυσικής σε κάποιο επίπεδο, ίσως ανώτερο των πνευματικών δυνατοτήτων αντίληψης αυτής της ηλικίας. Τα παιδιά θα έπρεπε δηλαδή να μπορούν να αντιληφθούν τις διαφορές ανάμεσα στις δύο έννοιες, για να μπορούν να τις συγκρίνουν και να βγάλουν τα συμπεράσματά τους. Ο ήλιος θερμαίνει, ενώ ο βοριάς παγώνει. Αμέσως λοιπόν θα μπορούσαν να συμπεράνουν ότι ο Βοριάς στο μύθο παρολογίζεται. Δεν είναι δυνατόν να επιτύχει το σκόλημα που είχε βάλει με τον Ήλιο, αφού δε γίνεται κάποιος να βγάζει τα ρούχα του όταν κρυώνει. Ενώ με τη θερμότητα του Ήλιου σίγουρα το πρώτο πράγμα που θα κάνει, είναι να βγάλει τα ρούχα του. Άρα, επειδή τα νήπια είναι δύσκολο να κατανοήσουν τις έννοιες θερμότητα-ψύχος, προσπαθώντας να τις καταλάβουν ξεφεύγουν από το στόχο της ηθικής διαπαιδαγώγησής τους. Δηλαδή, ο μύθος αυτός θα μπορούσε περισσότερο να μας βοηθήσει στην κατανόηση των φυσικών φαινομένων από όσο στην κατανόηση των ηθικών αξιών που προβάλλει.

Ο μύθος του λαγού και της χελώνας σίγουρα είναι πιο κοντά στο νοητικό επίπεδο των παιδιών της προσχολικής ηλικίας, επειδή τα δύο ζώα είναι σ' αυτά οικεία, αγαπητά, αντιληπτά και μέσα στον κύκλο των ενδιαφερόντων τους. Γνωρίζουν αρκετά καλά τις ιδιότητες και τις ικανότητές τους. Το τρέξιμο του λαγού και η αργοπορία της χελώνας είναι κάτι γνωστό, κάτι που το ξέρουν ήδη και δεν χρειάζεται να το ανακαλύψουν.

Βέβαια, το πόσο εύκολα μπορούν τα παιδιά αυτής της ηλικίας να κατανοήσουν τα ηθικά μηνύματα του μύθου αυτού, είναι ένα ερώτημα. Έννοιες όπως σύνεση, μετριοπάθεια, υπεροψία, αλαζονεία, κομιασμός, σταθερότητα, απρονοησία, επιπολαιότητα, αδιαφορία, έλλειψη σεβασμού, υποτίμηση κλπ. είναι κάπως μακριά από τον ορίζοντα αντίληψης εννοιών σε αυτή την ηλικία. Όμως, αναλύοντας τις ενέργειες του καθενός από τους ήρωες, εύκολα μπορούν να περάσουν στα παιδιά τα μηνύματα του μύθου και να επιτευχθούν οι επιθυμητοί στόχοι. Όταν κατανοήσουν τις έννοιες, τότε θα μπορούν να τις μετατρέψουν σε στάση ζωής.

Είναι εύκολο να περάσεις στα παιδιά το μήνυμα ότι κάθε στόχος για να επιτευχθεί, δεν αρκεί μόνο να ξέρουμε ότι μπορούμε να τον πετύχουμε. Αν επαναπαυτούμε, αδιαφορήσουμε, διακόψουμε την προσπάθεια, αν χάσουμε την εμπιστοσύνη στον εαυτό μας, αν πάψουμε να επιμένουμε και να υπομένουμε τις δύσκολες συνθήκες, αν δεν εκμεταλλευτούμε σωστά και με σύνεση τις ευκαιρίες και το χρόνο που μας δίνονται, κάποιος άλλος ίσως που θα κάνει όλα αυτά, θα μας ξεπεράσει, μπορεί να μας εκπλήξει κιόλας.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, είναι δύσκολο να καταλήξουμε στον ένα ή στον άλλο μύθο θεωρώντας τον καταλληλότερο για να διδαχθεί στο νηπιαγωγείο, αν στοχεύουμε στην ηθική διαπαιδαγώγηση των νηπίων. Και οι δύο έχουν τα υπέρ και τα κατά τους. Και στους δύο παρουσιάζονται πολλά θετικά και αρνητικά μηνύματα. Ίσως στο μύθο «Ο Λαγός και η Χελώνα» προβάλλονται πολλά αρνητικά μηνύματα μέσα από τον υπερόπη χαρακτήρα του λαγού, όμως υπερισχύει το μεγαλείο της ψυχής, η αξιοπρέπεια και

η ταπεινότητα της χελώνας. Όλα τα ηθικά διδάγματα που απορρέουν από το συγκεκριμένο μύθο είναι απαραίτητα για την οικοδόμηση ενός ηθικού χαρακτήρα. Δε νοείται ηθικός χαρακτήρας χωρίς σύνεση, μετριοπάθεια, ταπεινότητα και σεβασμό προς τους άλλους. Είναι πολύ σημαντικό, επίσης, να καταλάβει κάποιος από πολύ νωρίς ότι η επιτυχία στη ζωή δεν είναι μόνο θέμα ικανοτήτων. Πολλές φορές το ψυχικό σθένος, ο σωστός προγραμματισμός, η αξιοποίηση με τον καλύτερο τρόπο των εφοδίων που έχουμε, μπορούν να μας οδηγήσουν σ' αυτήν ακόμα κι αν δεν τον περιμένουμε εξ αρχής. Τα αρνητικά μηνύματα που παρουσιάζονται, όμως, μέσα από τις πράξεις του λαγού, μπορούν να επιδράσουν κι αυτά θετικά στην ηθική διαπαιδαγώγηση των νηπίων, αν χρησιμοποιηθούν ως παραδείγματα προς αποφυγήν, κάτι που γίνεται εύκολα κατανοητό από αυτά. Είναι εύκολο να περάσουμε στα παιδιά την αντίληψη ότι αν εκτιμήσουμε εσφαλμένα κάποιες καταστάσεις, αν επαναπαυτούμε στις δάφνες μας, όπως έκανε ο λαγός, το παιχνίδι είναι χαμένο. Οτιδήποτε θελήσουμε να κατακτήσουμε στη ζωή, μόνο με συνεχή προσπάθεια και κόπο μπορούμε να το καταφέρουμε.

Στο μύθο «Ο Ήλιος και ο Βοριάς» οι ήρωες δεν παρουσιάζουν ακραίες συμπεριφορές, όπως στον προηγούμενο μύθο. Θα λέγαμε ότι υπάρχει στο μύθο αυτό μεγαλύτερη ισορροπία στα μηνύματα. Και οι δύο ήρωες δεν παρουσιάζουν υπερβολικό εγωισμό και αλαζονεία. Ναι μεν καυχούνται για το ποιος είναι δυνατότερος, αλλά σε ήπιους τόνους και χωρίς υπερβολές. Κανείς από τους δύο δεν θεωρεί το αποτέλεσμα δεδομένο. Για να λύσουν τη διαφωνία τους προβαίνουν σε ένα αγώνα ίσων ευκαιριών. Ο Ήλιος, βέβαια, ξέρει πολύ καλά ότι έχει το πάνω χέρι. Ούτε όμως το προβάλλει, ούτε μειώνει τον αντίπαλό του εκ των προτέρων. Ο Βοριάς, αν και φαίνεται να έχει υπερεκτιμήσει τις δυνάμεις του, στο τέλος δέχεται με αξιοπρέπεια την ήττα του και αναγνωρίζει την υπεροχή του Ήλιου, πράγμα που του αποδίδει μεγάλη ψυχική αρετή. Αυτό, εξάλλου, κατά τη γνώμη μου, αποτελεί το σημαντικότερο, το πιο αξιόλογο μήνυμα του μύθου: Να δεχόμαστε χωρίς εγωισμό την ήττα μας και να μη διστάζουμε να παραδεχόμαστε την υπεροχή του άλλου, σε οποιονδήποτε τομέα, ακόμα και δημόσια. Αυτό δε μειώνει την αξία μας καθόλου, ίσα-ίσα που μας εξυψώνει στα μάτια των άλλων. Αυτό σημαίνει ηθική.

Ίσως υπάρχουν κάποιοι, όπως ο Δ. Κυρτάτας, που αμφιβάλλουν για το αν έπρεπε να διδάσκονται μύθοι σε παιδιά, οι οποίοι έχουν επινοηθεί από δούλους, όπως ήταν ο Αίσωπος, γιατί υπήρχε ο κίνδυνος να παρασυρθούν σε άνομες πράξεις. Ο Δ. Κυρτάτας πιστεύει πως ένας δούλος δεν ήταν άξιος να διηγείται μύθους διδακτικού περιεχομένου σε παιδιά, καθώς δε διέθετε τις απαραίτητες γνώσεις και τα εφόδια που χρειάζονταν για κάτι τέτοιο. Μελετώντας, όμως, τους μύθους αυτούς το δικό μου συμπέρασμα είναι πως όχι μόνο δεν υπάρχει κίνδυνος διαφθοράς, αλλά αντίθετα, η προσφορά των μύθων του Αίσωπου στο κτίσιμο της ηθικής είναι πολύ σημαντική και αξιόλογη.

Τελικά, πιστεύω πως ανάμεσα στους δύο παραπάνω μύθους, ο καταλληλότερος για να διδαχθεί στο νηπιαγωγείο με στόχο την ηθική διαπαιδαγώγηση των μικρών μαθητών είναι ο μύθος «Ο Λαγός και η Χελώνα». Τα ηθικά διδάγματα που προβάλλονται σ' αυτόν είναι πολύ περισσότερα και σημαντικότερα από

εκείνα του μύθου «Ο Ήλιος και ο Βοριάς». Επιπλέον, τα μηνύματα του μύθου είναι περισσότερο αντιληπτά από τα παιδιά, αφού αυτά είναι σε θέση να κατανοήσουν επαρκώς κάθε σημείο του μύθου. Είναι αξίες πολύτιμες, που όσο πιο γρήγορα τις κατακτήσουν, τόσο πιο κερδισμένα θα είναι στη ζωή τους.

Αν αυτός ο μύθος διδάχτεί στο νηπιαγωγείο με τον κατάλληλο τρόπο, με δημιουργικές δραστηριότητες, με διάλογο, με ανάλυση και με την απαραίτητη βοήθεια της νηπιαγωγού, θα αποδώσει τα οφέλη που επιδιώκονται.

Βιβλιογραφία

Βαλάση, Ζ. (2001). *Εισαγωγή στη μελέτη της Λογοτεχνίας και των Βιβλίων για Παιδιά. Μικρό Πανόραμα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Γκίκας, Σ. (2001). *Μύθοι και ανέκδοτα του Αισώπου*. Αθήνα: Σαββάλας.

Κυρτάτας, Δ. Ι. (1994). *ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ. Η ηθική διαπαιδαγώγηση στην ύστερη ελληνική αρχαιότητα*. Αθήνα: Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς.

Νούκιος, Α., & Αιτωλός, Γ. (1993). «Ο Αίσωπος. Ιστορία και θρύλος». Στο Γ.Μ. Παράσογλου (Επ.), *Αισώπου μύθοι*. (σελ. 13-49). Αθήνα: Εστία. Ελληνική Βιβλιοθήκη.

Παπανικολάου, Ρ. & Τσιλιμένη, Τ. (1992). *Η παιδική Λογοτεχνία στο Νηπιαγωγείο. Θεωρία και πράξη*. Αθήνα: Καστανιώτη.

Ραβανής, Κ. (1999). *Οι φυσικές επιστήμες στην προσχολική εκπαίδευση. Διδακτική και γνωστική προσέγγιση*. Αθήνα: Τυπωθήτω.

Ρώσση – Ζαΐρη, Ρ. (2009). *Οι Μύθοι του Αισώπου*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Σαρρή, Δ. & Σταύρου Π. Δ. (2007). «Παραμύθι, μύθος, θρύλος και μαριονέτα: Ο ρόλος του στην εκπαίδευση παιδιών με προβλήματα μάθησης και συμβολοποίησης». Στο Κ. Δ. Μαλαφάντης & Σ. Κούτρας (Επ.), *Η Παιδαγωγική και Διδακτική Αξιοποίηση του Παραμυθιού*. (σελ. 221-250). Αθήνα: Γρηγόρης.

Van Dijk, G. J. (1997). *Αίνοι, Λόγοι, Μύθοι. Fables in archaic, classical, and hellenistic Greek literature. With a Study of the Theory and Terminology of the Genre*. Leiden, New York, Köln: Brill.

Zafiroopoulos, Chr. A. (2001). *Ethics in Aesop's fables: The Augustana collection*. Leiden, New York, Koln: Brill.

Πηγές από διαδίκτυο:

<http://www.sansimera.gr/quotes/categories/106>

http://blogs.sch.gr/dpent/files/2010/11/senario_a_class_diathematiko.pdf

<http://www.gnomikologikon.gr/catquotes.php?categ=700>

<http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%A4%CF%83%CF%89%CF%80%CE%BF%CF%82>

Παρασκευή Ζαμπογιάννη

Σχόλια σε ένα χωρίο του Bruce Baugh για τη μουσική ροκ

«Ο ρυθμός, η εκφραστικότητα της κάθε νότας, ο δυνατός ήχος. Αυτά είναι τρία υλικά, σωματικά στοιχεία της μουσικής ροκ που συγκροτούν, καθώς υποστηρίζω, την ουσία της και θα μπορούσαν να αποτελέσουν τη βάση για μια γνήσια αισθητική του ροκ. Ο Αντόρνο διακήρυξε τη χειραφέτηση της δυσαρμονίας: μια αισθητική του ροκ απαιτεί τη χειραφέτηση του σώματος, την απαλλαγή από την ετερονομία. Μια παρόμοια χειραφέτηση απαιτείται επίσης για τις ποικίλες μουσικές φόρμες που επικεντρώνονται στη φωνή και στο χορό, αντί να επικεντρώνονται στη σύνθεση και στην αυτοπροαίρετη νοητική κρίση σχετικά με το τυπικά ωραίο» (Bruce Baugh: "Prolegomena to any Aesthetics of Rock Music". *Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 51:1 (Winter 1993), pp. 23-29).

1. Με βάση αυτό το απόσπασμα, ποια είναι τα χαρακτηριστικά της ροκ μουσικής;

Ένα βασικό χαρακτηριστικό της ροκ μουσικής είναι ο έντονος ρυθμός, επειδή σ' αυτή τη μουσική χρησιμοποιούνται κατά κόρον τα ντραμς ως κύριο ρυθμικό όργανο. Ένα δεύτερο χαρακτηριστικό είναι η εκφραστικότητα της κάθε νότας, πράγμα που συντελεί στην ανάπτυξη αμεσότητας μεταξύ των μουσικών και των ακροατών. Τέλος, ο δυνατός ήχος είναι επίσης κύριο χαρακτηριστικό της εν λόγω μουσικής. Αλλά το πιο ουσιαστικό γνώρισμά της είναι η ελευθερία που αποπνέει, επειδή προκαλεί τη χειραφέτηση του σώματος και την αποδέσμευση από κάθε ετεροκίνητη επιβολή και από κάθε στερεότυπο.

2. Είναι πράγματι αυτά τα χαρακτηριστικά της ροκ μουσικής; Αν ναι, πώς αποτυπώνονται κατ'επέκταση στη ροκ κουλτούρα;

Σ' αυτό το χωρίο ο Baugh εντοπίζει εύστοχα τα πιο ουσιαστικά χαρακτηριστικά της ροκ μουσικής, τα οποία εκτός από τη μουσική αυτή καθ'εαυτή διαμορφώνουν και την κουλτούρα που τη συνοδεύει. Ανατρέχοντας στη θεματολογία των ροκ τραγουδιών διαπιστώνει κανείς ότι αναφέρονται κυρίως στον άνθρωπο, στα πάθη του, στο συναίσθημά του και όχι στην ψυχρή λογική. Έτσι δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στη διεύρυνση της σκέψης, στην αφύπνιση της κοινής γνώμης και στη διαφύλαξη της προσωπικής ταυτότητας. Η χειραφέτηση, στην οποία παρασέρνει η ροκ μουσική το ανθρώπινο σώμα, επεκτείνεται στη συνέχεια και στο πνεύμα. Όπως το σώμα παρωθείται να κινηθεί ελεύθερα με τον τρόπο που του ταιριάζει, απαλλαγμένο από χορευτικά βήματα, έτσι και ο νους ωθείται να αφεθεί και να επεξεργαστεί τα διάφορα ερεθίσματα ελεύθερα, αποδεσμευμένος από κοινωνικούς περιορισμούς και καθιερωμένα πρότυπα. Με αυτό τον τρόπο ο άνθρωπος καλείται να αναζητήσει τον εαυτό του, να διαμορφώσει και να εξελίξει την προσωπικότητά του. Γι' αυτό οι περισσότεροι από όσους έμειναν στην ιστορία της ροκ κουλτούρας ήταν άτομα με ανεπτυγμένη

προσωπικότητα και συχνά εκκεντρική συμπεριφορά. Επιπλέον, μολονότι πολλοί θεωρούν ότι αυτή η μουσική προορίζεται για έναν ορισμένο τύπο ανθρώπων, με μια προσεκτικότερη ματιά καταλαβαίνει κανείς ότι κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει. Όποιος επιθυμεί, μπορεί να ακούσει ροκ μουσική ανεξάρτητα από την ηλικία, το φύλο, την καταγωγή του, το χρώμα του δέρματός του ή οποιοδήποτε άλλο χαρακτηριστικό του.

3. Πώς δικαιολογείται η ύπαρξη των εν λόγω στοιχείων στη ροκ μουσική;

Η ύπαρξη των εν λόγω στοιχείων στη ροκ μουσική δικαιολογείται από την ιστορία της. Οι ρίζες της βρίσκονται στη μουσική μπλουζ, δηλαδή στη μουσική που δημιούργησαν οι Αφρικανοί, τους οποίους είχαν αιχμαλωτίσει και υποδουλώσει οι Αμερικάνοι. Οι άνθρωποι αυτοί κουβάλησαν μαζί τους τις μουσικές παραδόσεις της Αφρικής και με ελάχιστα ή καθόλου μουσικά όργανα που διέθεταν, αλλά και με τη δυναμική της φωνής, προσπάθησαν να εκφραστούν ελεύθερα και να βρουν μια διέξοδο από τη σκληρή δουλειά και την ανελέητη καταπίεση, στην οποία τους υπέβαλλαν καθημερινά τα αφεντικά τους. Έτσι γεννήθηκε η μουσική μπλουζ με τον χαρακτηριστικά αργό, παραπονιαρικό ρυθμό και την τάση για απελευθέρωση. Από αυτό το είδος μουσικής προέκυψαν αργότερα και άλλα είδη. Ένα από αυτά είναι και η ροκ, στην οποία μπορεί μεν ο ρυθμός να άλλαξε και να έγινε πιο ζωντανός, αλλά παρέμεινε η τάση για χειραφέτηση και αποχαλιναγωγή. Μόνο που στη ροκ μουσική η τάση αυτή προωθεί πια την απελευθέρωση από τις τυπικότητες και τους περιορισμούς που θέτει η εκάστοτε κοινωνία.

4. Είναι άραγε ωφέλιμη για έναν άνθρωπο αυτή η απελευθέρωση, στην οποία τον οδηγεί η ροκ μουσική, ή μήπως αποτελεί υπερβολή;

Η χειραφέτηση σώματος και ψυχής, στην οποία οδηγεί τον άνθρωπο η ροκ μουσική, αποτέλεσε κατά το παρελθόν μια αιτία για την περιθωριοποίησή της. Κι' αυτό γιατί πολλοί υποστήριζαν ότι αυτή η χειραφέτηση συντελεί στην εμφάνιση αντιδραστικής και αθέμιτης συμπεριφοράς κυρίως στους νέους, οι οποίοι είναι πιο ευάλωτοι και ευαίσθητοι απέναντι στα διάφορα ερεθίσματα, αλλά και αποτελούν κατά κανόνα την πλειοψηφία των ακροατών της ροκ. Θεωρήθηκε επίσης ότι η εν λόγω χειραφέτηση καθιστά τους νέους περισσότερο ευάλωτους στη χρήση ναρκωτικών ουσιών, ενώ παράλληλα τους απομακρύνει από τις ηθικές αξίες. Όμως αυτές οι απόψεις δεν ανταποκρίνονται εντελώς στην πραγματικότητα. Η αλήθεια είναι ότι πριν από μερικές δεκαετίες, όταν ορισμένες ναρκωτικές ουσίες (όπως π.χ. το LSD) έκαναν για πρώτη φορά την εμφάνισή τους, πολλοί από όσους άκουγαν τότε ροκ μουσική έκαναν χρήση τους. Ωστόσο ο αριθμός τους στη συνέχεια μειώθηκε, ενώ κάποιοι μουσικοί που ήταν ήδη εξαρτημένοι από ουσίες, τις οποίες αρχικά επιδοκίμαζαν και προπαγάνδιζαν, αργότερα τις αποδοκίμασαν δημόσια. Αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η ροκ μουσική από μόνη της δεν είναι επικίνδυνη και ότι τα κυριότερα αίτια για την εκδήλωση αθέμιτων συμπεριφορών στους νέους είναι η αδιαφορία της κοινωνίας για τα προβλήματά τους και η έλλειψη ενημέρωσης.

5. Συνεχίζουν στις μέρες μας να υπάρχουν τα αυθεντικά χαρακτηριστικά αυτής της μουσικής, ή μήπως «το ροκ έχει πεθάνει»;

Στις μέρες μας, με τη βοήθεια της τεχνολογίας και κυρίως μέσω του διαδικτύου, η πρόσβαση στα διάφορα πολιτισμικά αγαθά έχει καταστεί ευκολότερη και γρηγορότερη από ποτέ άλλοτε. Όσον αφορά τη ροκ μουσική, μπορεί κανείς να βρει και να ακούσει από τα παλιότερα μέχρι τα πιο πρόσφατα συγκροτήματα. Μολονότι όμως η ποσότητα είναι μεγάλη, δεν συμβαίνει κάτι αντίστοιχο με την ποιότητα, επειδή πολλοί σύγχρονοι μουσικοί δεν δημιουργούν μόνο από ανάγκη για ελεύθερη έκφραση του εσωτερικού τους κόσμου, αλλά πολύ συχνά λαμβάνουν καταλυτικά υπόψη τους διάφορα εμπορικά δεδομένα, με απώτερο σκοπό το κέρδος. Αλλά όταν ο ίδιος ο καλλιτέχνης δεν αισθάνεται ελεύθερος τη στιγμή, κατά την οποία δημιουργεί, δεν είναι δυνατό το αποτέλεσμα να αποπνέει ελευθερία. Έτσι και στη δεδομένη περίπτωση, η μουσική μπορεί να φέρει τα υπόλοιπα γνωρίσματα της ροκ, αλλά δεν προκαλεί τη χειραφέτηση του σώματος και του πνεύματος, οπότε δεν είναι δυνατό να χαρακτηριστεί ως γνήσιο ροκ. Εντούτοις δεν παύουν να υπάρχουν κι εκείνοι οι μουσικοί που δημιουργούν παρακινημένοι μόνο από τις εσωτερικές τους ανάγκες. Γι' αυτό δεν μπορούμε σε καμία περίπτωση να πούμε ότι «το ροκ έχει πεθάνει». Δεν γνωρίζει, βέβαια, την άνθιση που γνώρισε παλιότερα, αλλά συνεχίζει να εξελίσσεται, να ψυχαγωγεί τους ανθρώπους και να τους επηρεάζει. Άλλωστε την αυθεντικότητα και την αξία ενός τραγουδιού μπορούν να την αποτιμήσουν μόνο οι ακροατές του και ο χρόνος – όχι τα συμφέροντα των δισκογραφικών εταιρειών.